

ISSN 2786-5649 (Print)
ISSN 2786-5657 (Online)

Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет

Заснований
у 2009 р.

Ампаро

Свідоцтво про державну реєстрацію:
Серія КВ № 24762-14702 Р
від 25 березня 2021 р.

Адреса редакції:
Україна, 69063,
м. Запоріжжя,
вул. Олександрівська, 84, оф. 414

Телефон
для довідок:
+38 066 53 57 687

№ 4, 2023

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

DOI Ампаро
<https://doi.org/10.26661/2786-5649>
DOI № 4/2023
<https://doi.org/10.26661/2786-5649-2023-4>

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet вченою радою ЗНУ (протокол засідання № 4 від 28.11.2023 р.)

На підставі Наказу Міністерства освіти та науки України № 409 від 17.03.2020 р. (Додаток 1) журнал внесений до переліку фахових видань категорії «Б» у галузі юридичних наук (081 «Право», 262 «Правоохоронна діяльність», 293 «Міжнародне право»).

До 25 березня 2021 р. журнал виходив під назвою «Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки».

У зв'язку зі зміною назви журналу було внесено відповідні зміни до Переліку наукових фахових видань України на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 735 від 29.06.2021 р. (Додаток 3).

Науковий журнал «Ампаро» внесено до Міжнародної наукометричної бази даних «Index Copernicus International» (Польща) (з 1 січня 2015 р.).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

Головний редактор	– Коломоець Т.О., доктор юридичних наук, професор
Заступник головного редактора	– Колпаков В.К., доктор юридичних наук, професор
Відповідальний редактор	– Верлос Н.В., доктор юридичних наук, доцент

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Биргеу М. М.	– доктор юридичних наук, професор (Республіка Молдова)
Болокан І. В.	– доктор юридичних наук, доцент
Бондар О. Г.	– доктор юридичних наук, професор
Боуз Х.	– LLB, MSc, PhD, FHEA (Велика Британія)
Ботнару С.	– доктор юридичних наук, доцент (Республіка Молдова)
Бринза С.	– професор, доктор хабіліт. (Республіка Молдова)
Віхляев М. Ю.	– доктор юридичних наук, професор
Галіцина Н. В.	– доктор юридичних наук, професор
Діхтєвський П. В.	– доктор юридичних наук, професор
Дудоров О.С.	– доктор юридичних наук, професор
Ібрагімов С. І.	– доктор юридичних наук, професор (Республіка Таджикистан)
Курінний Є. В.	– доктор юридичних наук, професор
Кушнір С. М.	– доктор юридичних наук, професор
Руні Дж.	– доктор. доцент (Велика Британія)
Стеценко С. Г.	– доктор юридичних наук, професор
Уільям Дж. Уоткінс	– доктор юридичних наук (Південна Кароліна, США)
Федчишин Д. В.	– доктор юридичних наук
Шарая А. А.	– доктор юридичних наук, доцент

ISSN 2786-5649 (Print)
ISSN 2786-5657 (Online)

© Запорізький національний університет, 2023

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Шпомер А. І., Федоренко Д. В. <i>СТАДІЇ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА</i>	5
--	---

РОЗДІЛ II. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

Ігнатенко І. В., Федчишин Д. В. <i>ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</i>	11
--	----

РОЗДІЛ III. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Косенкова А. Г. <i>ЄВРОПЕЙСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КОНЦЕПЦІЇ БЕНЕФІЦІАРНОГО ВЛАСНИКА</i>	19
Куліджанова С. Е., Пашинський В. Й. <i>АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ВІЙСЬКОВИМ АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ</i>	25

РОЗДІЛ IV. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Фролова О. Г. <i>БЕЗПОСЕРЕДНІЙ ОБ'ЄКТ У СКЛАДАХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ФАРМАЦЕВТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ</i>	33
--	----

РОЗДІЛ V. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Дехтяр Б. С. <i>ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ФУНКЦІЙ СЛІДЧОГО СУДДІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ</i>	39
--	----

CONTENTS

SECTION I. ECONOMIC LAW, ECONOMIC PROCEDURE LAW	
Shpomer A. I., Fedorenko D. V.	
<i>STAGES OF LAW PROCEEDING IN ECONOMIC JURISDICTION</i>	5
SECTION II. LAND LAW; AGRICULTURAL LAW; ENVIRONMENTAL LAW; NATURAL RESOURCES LAW	
Ignatenko I. V., Fedchyshyn D. V.	
<i>LEGAL ENSURING OF THE IMPLEMENTATION OF THE REFORM OF STATE REGULATION IN THE SPHERE OF URBAN PLANNING ACTIVITIES</i>	11
SECTION III. ADMINISTRATIVE LAW AND PROCEDURE; FINANCIAL LAW; INFORMATION LAW	
Kosenkova A. G.	
<i>EUROPEAN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF BENEFICIAL OWNERSHIP</i>	19
Kulidzhanova S. E., Pashinsky V. Y.	
<i>ACTUAL PROBLEMS OF LEGAL ENSUREMENT OF COMBATING MILITARY ADMINISTRATIVE OFFENSES</i>	25
SECTION IV. CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY; CRIMINAL EXECUTIVE LAW	
Frolova O. H.	
<i>THE DIRECT OBJECT IN THE COMPOSITION OF CRIMINAL OFFENSES ENCROACHING ON PHARMACEUTICAL ACTIVITY</i>	33
SECTION V. CRIMINAL PROCEDURE AND FORENSIC SCIENCE; FORENSIC ANALYSIS; OPERATIVE INVESTIGATIVE ACTIVITY	
Dekhtyar B. S.	
<i>SOME ASPECTS OF THE PROCEDURAL FUNCTIONS OF THE INVESTIGATING JUDGE IN CRIMINAL PROCEEDINGS</i>	39

РОЗДІЛ І. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.9

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2023-4-01>

СТАДІЇ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Шпомер А. І.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічного та приватного права
Національний університет «Чернігівська політехніка»
вул. Шевченка, 95, Чернігів, Україна
orcid.org/0000-0003-0792-5797
aishpomer1@gmail.com

Федоренко Д. В.

студентка юридичного факультету
Національний університет «Чернігівська політехніка»
вул. Шевченка, 95, Чернігів, Україна
orcid.org/0009-0000-4063-6503
fedortimastore@icloud.com

Ключові слова: стадії, етапи,
господарське судочинство,
провадження, розгляд.

У науковій статті досліджено питання щодо стадій позовного провадження в господарському судочинстві. Зокрема, в рамках дослідження, наголошено, що ознаками кожної стадії господарського судочинства є: логічна послідовність, завершеність процедури ухвалення судового рішення (чи то ухвали, чи рішення суду тощо), присутність учасників процесу, визначена процесуальна мета.

Зазначається, що господарське судочинство здійснюється у порядку: наказного провадження та позовного провадження. При цьому, конкретизовано, що позовне провадження, може здійснюватися відповідно до загальних правил (загальне позовне провадження) або спрощених процедур (спрощене позовне провадження). Саме на позовному провадженні акцентовано особливу увагу в межах дослідження.

Зокрема, в статті проаналізовано специфічні особливості кожної зі стадій, а саме, стадії відкриття провадження у справі; провадження з підготовки справи до судового розгляду; розгляду справи по суті; виконання судового рішення, ухваленого судом; апеляційного розгляду справи; касаційного перегляду справи; перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами. Визначено, що це є вичерпний перелік стадій господарського судочинства в позовному провадженні. Особливості кожної із вищезазначених стадій господарського судочинства в позовному провадженні авторами детально проаналізовано.

Авторами проаналізовано судову практику на прикладі справи «Горнсбі проти Греції» («Case of Hornsby v. Greese») від 19 березня 1997 року, де визначено, що одним із фундаментальних аспектів є право на доступ до правосуддя, тобто право подавати позов стосовно цивільних прав до суду. В дослідженні зазначається, що кожна із стадій позовного провадження потребує подальшого дослідження, оскільки господарське судочинство в цьому провадженні має надзвичайно велику кількість формальних аспектів. Саме тому, на думку авторів, теоретичний аналіз кожної стадії,

з врахуванням їх особливостей, дасть можливість удосконалити їх правове регулювання, що забезпечить можливість учасникам процесу використовувати більш ефективно всі процесуальні інструменти.

STAGES OF LAW PROCEEDING IN ECONOMIC JURISDICTION

Shpomer A. I.

Candidate of Law,

Associate Professor at the Department of Public and Private Law

Chernihiv Polytechnic National University

Shevchenko str., 95, Chernihiv, Ukraine

orcid.org/0000-0003-0792-5797

aishpomer1@gmail.com

Fedorenko D. V.

Student of the Faculty of Law

Chernihiv Polytechnic National University

Shevchenko str., 95, Chernihiv, Ukraine

orcid.org/0009-0000-4063-6503

fedortimastore@icloud.com

Key words: *stages, stages, economic litigation, proceedings, consideration.*

This scientific article examines the issue of the stages of legal proceedings in commercial litigation. In particular, within the framework of our research, it was emphasized that the signs of each stage of economic litigation are such as logical sequence, completion of the procedure for adopting a court decision (whether it is a decision or a court decision, etc.), the presence of participants and a defined procedural goal.

First of all, the scientific article states that economic proceedings are carried out in the order of: injunctive proceedings and lawsuit proceedings. At the same time, it is specified that the claim proceedings can be carried out in accordance with the general rules (general claim proceedings) or simplified procedures (simplified claim proceedings). It is on the legal proceedings that special attention is focused in the framework of this scientific article.

In particular, we note that the scientific article analyzes the specific features of each of the stages, namely, the stage of opening proceedings in the case; proceedings to prepare a case for trial; consideration of the case on its merits; execution of a court decision; appeal proceedings; cassation review of the case; revision of a court decision based on newly discovered or exceptional circumstances. It has been determined that this is an exhaustive list of the stages of economic litigation in legal proceedings. The peculiarities of each of the above-mentioned stages of economic litigation in the legal proceedings are analyzed in detail.

Also within the framework of this study, judicial practice was analyzed using the example of the case "Hornsby v. Greece" ("Case of Hornsby v. Greece") from March 19, 1997, where it was determined that one of the fundamental aspects of which is the right of access, that is, the right to file a lawsuit regarding civil rights to court.

It should be noted that each of the stages may require further detailed analysis, since economic litigation in a lawsuit has an extremely large number of formal aspects. That is why, in our opinion, the study of each stage taking into account the peculiarities will give all participants the opportunity to use procedural tools more effectively.

Вступ. Господарське судочинство складається з послідовності дій, що визначаються чинним процесуальним законодавством, які спрямовані на вирішення суті спору між сторонами. Цю послідовність дій в теорії процесуального права називають стадіями судового процесу. В теорії процесуального права досліджуються стадії господарського судочинства, їх послідовність і зміст. У Господарському процесуальному кодексі відсутнє конкретне визначення «стадія розгляду справи». Також у кодексі немає чіткої системи стадій розгляду справ і норми в яких закріплені послідовні стадії розміщені в різних главах та розділах ГПК. Тому для розуміння цього поняття, зазвичай, варто звертатися до тлумачень і визначень, що надаються в доктринальних джерелах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно зі статтею 12 Господарського процесуального кодексу України, господарське судочинство здійснюється у порядку: наказного провадження та позовного провадження. Позовне провадження може здійснюватися відповідно до загальних правил (загальне позовне провадження) або спрощених процедур (спрощене позовне провадження).

Перша стадія у вирішенні справи в суді полягає у відкритті провадження у справі. Ця стадія суттєво пов'язана з виконанням суб'єктом господарювання його права на подачу позову.

Як зазначає Бездоля Ю. на цій стадії беруть участь у процесі позивач, який здійснює право звертання до суду, визначає сторони справи, предмет позову та його підстави, а також суд, який приймає відповідне процесуальне рішення при надходженні позовної заяви, яке впливає на подальший хід справи. Основною метою цієї стадії є підготовка справи до розгляду по суті [1, с. 155].

У контексті спрощеного позовного провадження розглядаються малозначні справи. Згідно з частиною 2 статті 171 ГПК України, позивач може вказати у позовній заяві свою бажану форму розгляду справи, за умови, що це допускається законом (з виключенням деяких видів справ, які не можуть бути розглянуті у спрощеному порядку, згідно з частиною 4 статті 247 ГПК України).

Проте остаточне рішення щодо форми господарського судочинства приймається судом, який враховує різні фактори, такі як сума позову, важливість справи для сторін, обраний позивачем метод захисту, категорія і складність справи, обсяг і характер доказів, необхідність експертизи, кількість сторін і інших учасників справи, а також суспільний інтерес до розгляду справи, інші обставини, такі, як думка сторін щодо необхідності розгляду справи у спрощеному порядку. Вказані критерії є орієнтиром для суддів, а не жорсткими правилами при визначенні форми господарського судочинства.

У процесі відкриття провадження в справі, суддя приймає рішення щодо обрання форми судочинства, керуючись власним професійним досвідом і характером суперечки.

На даній стадії судового процесу суд може прийняти одне з таких процесуальних рішень: залишити позовну заяву без руху, повернути позовну заяву, відмовити у відкритті провадження у справі, або відкрити провадження в справі. Відкриття провадження у справі є необхідною умовою для подальшого розгляду господарської справи, а відтак є логічним завершенням цієї стадії.

Наступною стадією в господарському судочинстві в справах позовного провадження є підготовчий процес з підготовки справи до судового розгляду. Саме на цій стадії представники сторін подають всі необхідні докази, які вони мають у справі. Відповідно до статей 80 частини 2 та 3 Господарського процесуального кодексу України, позивач, а також особи, яким законом надано право виступати в суді в інтересах інших осіб, повинні представити свідчення разом із своїми позовними заявами. Відповідач, третя сторона, яка не висловлює самостійних вимог щодо предмету спору, має представити докази разом із відповідними відзивами або письмовими поясненнями третьої сторони. Важливо зазначити, що подання відзивів, заперечень на відзив, письмових пояснень третіх сторін передбачено саме на стадії підготовки справи до судового розгляду, згідно з главою 3 розділу III Господарського процесуального кодексу України.

Отже, саме на цьому етапі формується судова справа та збирається доказова база, яка буде в подальшому вивчена та проаналізована судом і використана при прийнятті судового рішення. За цей період також вирішується питання стосовно законності складу суду, який розглядає справу.

В цьому контексті Масловський С.В. наголошує на тому, що питання відводу або самовідводу суддею вирішується на цій стадії, і в подальшому заяви про відвод можуть бути прийняті лише в виняткових випадках [3, с. 134].

Один з обов'язкових компонентів підготовки справи до судового розгляду в рамках загального позовного провадження – це проведення підготовчого судового засідання, де сторони беруть активну участь у розгляді справи та вирішують поставлені перед ними завдання. Згідно з пунктом 2 частини 3 статті 252 Господарського процесуального кодексу України, на стадії спрощеного позовного провадження підготовче засідання не проводиться.

Слід зазначити, що стадія підготовки справи до судового розгляду є однією з ключових стадій загального позовного провадження. Мелех Л.В. у своїй публікації вказує на те, що на цьому етапі

сторони формують свої правові позиції, обґрунтовують їх та надають докази, які будуть важливими при подальшому судовому вирішенні справи [6, с. 90].

Завданням стадії розгляду справи по суті в господарському судочинстві є вирішення суперечки на основі зібраних у підготовчому провадженні матеріалів та розподіл судових витрат (відповідно до статті 194 ГПК України). Розгляд справи відбувається в судовому засіданні, на якому суд оголошує, яку справу розглядатиме (відкриття судового засідання є початком розгляду справи по суті). Ця стадія складається з кількох етапів.

1. Відкриття судового засідання. Суд відкриває судові засідання та оголошує, яку справу розглядатиме.

2. З'ясування обставин справи та дослідження доказів. Суд заслуховує вступні слова учасників справи та розглядає обставини, на які вони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень. Суд також досліджує в порядку, визначеному на підготовчому засіданні, докази, які були зазначені в судовому засіданні.

3. Судові дебати. На цьому етапі сторони мають можливість висловлювати свої промови (заклучні слова) в судовому засіданні. Під час промов можна посилалися лише на обставини і докази, які були досліджені в судовому засіданні.

4. Ухвалення рішення. Після судових дебатов суд виходить до нарадчої кімнати для ухвалення рішення, оголошуючи приблизний час його оголошення. У господарському судочинстві, судовими рішеннями у суді першої інстанції є ухвали та рішення.

На стадії розгляду справи по суті суд розглядає всі докази, обговорює аргументи сторін і приймає рішення щодо суперечок між сторонами справи. Ця стадія є критично важливою для вирішення справи, і результат на цьому етапі визначає подальший хід судового процесу.

Четвертою стадією господарського судочинства є виконання судового рішення. Деякі науковці можуть не виділяти виконання судового рішення як окрему стадію судочинства. Адже виконавче провадження є самостійним процесуальним провадженням і не входить в структуру певного процесу [4, с. 122].

У рішенні у справі «Горнсбі проти Греції» («Case of Hornsby v. Greece») від 19 березня 1997 року суд підкреслив, що згідно з встановленим прецедентним правом пункт 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує кожній особі право на доступ до суду або арбітражу щодо будь-яких цивільних прав і обов'язків. Отже, ця стаття визначає «право на суд», одним з аспектів якого є право на доступ, тобто право подавати позов стосовно цивіль-

них прав до суду. Проте це право було б мінливим, якщо б правова система договірної держави (тобто держави, яка є учасником Конвенції з прав людини) дозволяла те, щоб обов'язкове судові рішення не виконувалося на шкоду однієї зі сторін. Дуже важко уявити, щоб стаття 6 докладно описувала процедурні гарантії, надані сторонам у суперечці, такі як справедливий, публічний і швидкий розгляд, і в той же час не передбачала виконання судових рішень. Тому з точки зору статті 6 виконання рішення, яке видав будь-який суд, повинно розглядатися як складова частина «судового розгляду» [2].

Без сумніву, ця стадія є самостійною стадією господарського судочинства. Вона є обов'язковою для досягнення головної мети судового процесу, якою є відновлення порушеного, невизнаного або оспорюваного права особи. Фактично вся процедура судочинства та всі попередні стадії проводяться з метою отримання законного судового акта для його подальшого виконання. Метою цієї стадії є виконання судового рішення, яке набрало чинності. Виконання може бути як примусовим, так і добровільним.

Варто зазначити, що в господарському судочинстві далі йде факультативна стадія перегляду справ. У господарському судочинстві існують різні стадії перегляду судових рішень, які надають учасникам справи та іншим зацікавленим особам можливість оскаржувати судові рішення та вирішувати питання їх законності та обґрунтованості. Основні стадії перегляду судових рішень в господарському судочинстві включають в себе:

1. Апеляційний перегляд: учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, але їх права, інтереси та обов'язки були порушені, мають право подати апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції. Суд апеляційної інстанції переглядає справу, оцінюючи законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції на підставі доводів та вимог апеляційної скарги.

2. Касаційний перегляд: судом касаційної інстанції в господарських справах є Верховний Суд. Учасники справи та інші зацікавлені особи можуть подати касаційну скаргу на рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи та постанови суду апеляційної інстанції, за виключенням певних видів рішень, які встановлені законом. Суд касаційної інстанції перевіряє законність та обґрунтованість рішення на підставі аргументів, які містяться в касаційній скарзі, і надає вказівки для нового розгляду справи судами першої та апеляційної інстанцій.

3. Перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами: ця стадія включає в себе проведення процедур для перегляду судового рішення в світлі нової інформа-

ції або виключних обставин, які не були відомі суду на попередніх стадіях. Суд повинен всебічно дослідити обставини та надані докази та вирішити справу відповідно до законності та правової визначеності. Ця стадія застосовується винятково та рідко [5, с. 116].

Всі ці стадії перегляду судових рішень мають свою важливу роль у забезпеченні справедливості та правової визначеності в господарському судочинстві.

Висновки з даного дослідження. Проведене дослідження стадій господарського судочинства в позовному провадженні дозволяє зробити деякі висновки. В господарському судочинстві в позовному провадженні існують наступні стадії: 1) відкриття провадження у справі; 2) провадження з підготовки справи до судового розгляду; 3) розгляд справи по суті; 4) виконання судового рішення, ухваленого судом; 5) апеляційний розгляд справи; 6) касаційний перегляд справи; 7) перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами. Перша стадія господарського судочинства полягає у відкритті провадження у справі і є, по суті, реалізацією суб'єктом господарювання його права на подачу позову. Наступною стадією в господарському судочинстві в справах позовного провадження є підготовчий процес з підготовки справи до судового розгляду. Саме на цій стадії представники сторін подають

всі необхідні докази, які вони мають у справі. Стадія розгляду справи по суті в господарському судочинстві має на меті вирішення суперечки на основі зібраних у підготовчому провадженні матеріалів та розподіл судових витрат. Четвертою стадією господарського судочинства є виконання судового рішення. Ця стадія є самостійною стадією господарського судочинства. Вона є обов'язковою для досягнення головної мети судового процесу, якою є відновлення порушеного, невизнаного або оспорюваного права особи. П'ятою стадією є перегляд судових рішень. Основні стадії перегляду судових рішень в господарському судочинстві включають в себе: апеляційний та касаційний перегляд. Останньою стадією є перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, яка включає в себе проведення процедур для перегляду судового рішення в світлі нової інформації або виключних обставин, які не були відомі суду на попередніх стадіях.

Кожна із стадій позовного провадження потребує подальшого дослідження, оскільки господарське судочинство в цьому провадженні має надзвичайно велику кількість формальних аспектів. Теоретичний аналіз кожної стадії, з врахуванням їх особливостей, дасть можливість удосконалити їх правове регулювання, що забезпечить можливість учасникам процесу використовувати більш ефективно всі процесуальні інструменти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бездоля Ю. Позовне провадження та його стадії: аналіз положень проекту Господарського процесуального кодексу України. *Право України*. 2017. № 9. С. 154–161.
2. Рішення ЄСПЛ від 19 березня 1997 р. у справі «Горнсбі проти Греції» (Hornsby v. Greece), заява № 18357/91. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_079 (дата звернення: 25.11.2023).
3. Масловський С.В. Сутність розгляду справи судом першої інстанції у господарському судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2018. Вип. 50. Т. 4. С. 133–137.
4. Мелех Л.В., Візняк О.В. Проблемні аспекти виконання рішень господарського суду в Україні та шляхи їх удосконалення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 121–131.
5. Ніколенко Л. Поняття та ознаки перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у господарському судочинстві. *Право України*. 2018. № 7. С. 115–129.
6. Мелех Л. В. Господарський процес України : підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 316 с.

REFERENCES

1. Bezdolya Yu. (2017) Pozovne provadzheniya ta jogo stadiyi: analiz polozhen proektu Gospodarskogo procesualnogo kodeksu Ukrayini [Claim proceedings and its stages: analysis of the draft provisions of the Economic Procedural Code of Ukraine]. *Law of Ukraine*, vol 9, pp.154–161.
2. Rishennya YeSPL vid 19 bereznia 1997 r. u spravi «Gornsbi proti Greciyi» (Hornsby v. Greece) [Decision of the ECtHR of March 19, 1997 in the case "Hornsby v. Greece"], application No. 18357/91. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_079
3. Maslovsky S.V. (2018) Sutnist rozglyadu spravi sudom pershoyi instanciyi u gospodarskomu sudochinstvi [The essence of the consideration of the case by the court of first instance in economic proceedings]. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University, "Law" series*, vol 50, no 4, pp. 133–137.

4. Melech L.V., Viznyak O.V. (2016) Problemni aspekti vikonannya rishen gospodarskogo sudu v Ukrayini ta shlyahi yih udoskonalennya [Problematic aspects of the execution of commercial court decisions in Ukraine and ways to improve them]. *Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs*, no. 4, pp. 121–131.
5. Nikolenko L. (2018) Ponyattya ta oznaki pereglyadu sudovih rishen za novoviyavlenimi abo viklyuchnymi obstavynami u gospodarskomu sudochinstvi [Concepts and signs of review of court decisions based on newly discovered or exceptional circumstances in economic litigation]. *Law of Ukraine*, no. 7, pp. 115–129.
6. Meleh L. V. (2021) Gospodarskij proces Ukrayini [Economic process of Ukraine]. *Lviv State University of Internal Affairs*, pp. 316.

РОЗДІЛ II. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.41

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2023-4-02>

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ігнатенко І. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри земельного та аграрного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
вул. Пушкінська, 77, Харків, Україна
orcid.org/0000-0003-0398-989X
irena.nekosargot@gmail.com*

Федчишин Д. В.

*доктор юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66А, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-1565-8150
marlynkh@gmail.com*

Ключові слова: використання земель; забудова територій; охорона земель; просторове планування; земельні правовідносини; правовий режим земель; земельні спори; сталий розвиток територій.

Просторове планування відіграє ключову роль у відновленні та відбудові України як сучасної, модернізованої та європейської держави. Так, зокрема, в умовах повоєнної відбудови виникає потреба регламентації нового будівництва замість зруйнованих об'єктів або їхніх реконструкції, будівництва соціального житла, відновлення центральних частин міст, розміщення тимчасових споруд та їхніх комплексів, будівництва нових міст. У статті проаналізовані важливі законодавчі ініціативи, які пов'язані зі спрощенням отримання дозвільних документів, зокрема для будівництва тимчасового житла, релокації бізнесу, логістичних та інфраструктурних проєктів. Розглянуто деякі проблеми впровадження просторового планування громад: пов'язані з відсутністю єдності та комплексності вирішення питань; неоднозначності понятійно-термінологічного апарату; відсутності чітких методик, інструкцій та рекомендацій щодо розробки документів; складності координації науково-проектних розробок; недоліків у використанні електронної обробки інформації; неякісному моніторингу та оцінці повноти реалізації розроблених та затверджених документів; обмеженим урахуванням екологічних факторів під час затвердження містобудівної документації і відсутністю спрямування на вирішення екологічних проблем територіальних громад; недоліків у практиці планування.

Ключ до сталого розвитку територій полягає у оптимальному використанні та організації життєвого простору. Інструментом, який сприяє оптимальній організації території є просторове планування. Саме просторове планування повинно враховувати різноманітні чинники, такі як соціальні, економічні, екологічні, транспортні та інші, що відображають різні аспекти життя громади.

LEGAL ENSURING OF THE IMPLEMENTATION OF THE REFORM OF STATE REGULATION IN THE SPHERE OF URBAN PLANNING ACTIVITIES

Ignatenko I. V.

*Candidate of Juridical Sciences,
Associate Professor at the Department of Land and Agricultural Law
Yaroslav Mudryi National Law University
Pushkinska str., 77, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0398-989X
irena.nekosargot@gmail.com*

Fedchyshyn D. V.

*Doctor of Juridical Sciences,
Associate Professor at the Department of Civil Law
Zaporizhzhia National University
Zhukovsky str., 66A, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-1565-8150
marlynkh@gmail.com*

Keywords: *land use; development of territories; land protection; spatial planning; land legal relations; legal regime of lands; land disputes; sustainable development of territories.*

Spatial planning plays a key role in the restoration and reconstruction of Ukraine as a modern, modernized and European state. So, in particular, in the conditions of post-war reconstruction, there is a need to regulate new construction instead of destroyed objects or their reconstruction, construction of social housing, restoration of central parts of cities, placement of temporary structures and their complexes, construction of new cities.

The article analyzes important legislative initiatives related to the simplification of obtaining permits, in particular for the construction of temporary housing, business relocation, logistics and infrastructure projects. Some problems of the implementation of spatial planning of communities are considered: related to the lack of unity and complexity of solving issues; ambiguities of the conceptual and terminological apparatus; lack of clear methods, instructions and recommendations for the development of documents; difficulties in coordinating scientific project developments; deficiencies in the use of electronic information processing; low-quality monitoring and assessment of the completeness of the implementation of the developed and approved documents; limited consideration of environmental factors during the approval of urban planning documentation and the lack of direction on solving environmental problems of territorial communities; deficiencies in planning practice.

The key to the sustainable development of territories lies in the optimal use and organization of living space. Spatial planning is a tool that contributes to the optimal organization of the territory. Spatial planning itself must take into account various factors, such as social, economic, ecological, transport and others, reflecting various aspects of community life.

Актуальність. Планування використання земель являє собою діяльність, що здійснюється органами влади для досягнення поставлених завдань. Практично завжди ця діяльність пов'язана з розробкою і реалізацією певних планів та одночасно з перевіркою заявок про отримання дозволів на будівництво. Планування спрямоване

на забезпечення інтересів суспільства – воно створює умови для збереження відкритих територій, публічних земель, створення нових доріг [1].

Просторове планування можна розглядати як міждисциплінарний комплексний підхід, спрямований на забезпечення збалансованого регіонального розвитку та організації простору, так і як

метод, який широко використовується державою з метою впливу на майбутній розподіл діяльності у просторі. Воно здійснюється для створення раціональної територіальної організації суспільства, а також для збалансованості необхідних для розвитку суспільства потреб з охорони навколишнього природного середовища та досягненням соціальних та економічних цілей [2]. У процесі просторового планування виявляються довгострокові та середньострокові цілі розвитку території, розробляються стратегії та плани, відбувається координація заходів у різних сферах: містобудуванні, транспорті, сільському господарстві, охороні навколишнього природного середовища.

Отже, просторове планування передбачає створення сприятливого довкілля, досягнення балансу економічних, соціальних та екологічних інтересів на основі розробки стратегічних документів, що мають сполученість між собою. Вироблення просторових пріоритетів має двоєдину мету: створення сприятливих умов життя населення і залучення інвестицій. Досягнення їх однаково важливе для сталого розвитку всіх сфер життєдіяльності людей, воно можливе як через традиційні просторові ієрархічні структури управління, так і за допомогою нових інституційно-територіальних форм багаторівневого прийняття управлінських рішень. Ці форми переступають адміністративні кордони та створюють спеціальні режими інвестицій та будівництва для окремих територій [3, с. 135].

Сучасна методологія містобудівної діяльності в нашій країні загалом вже знайшла правильний напрямок руху містобудівної практики у сфері запровадження просторового планування. Проте в сучасній теорії та практиці містобудівної діяльності, а саме в частині законодавчої бази, що забезпечує прискорений розвиток громад, існує серйозна методологічна та змістовна «прогалина», що потребує термінового заповнення відповідними науково-методологічними напрацюваннями.

Метою статті є аналіз законодавства та правозастосовчої практики щодо реалізації реформи у сфері містобудівної діяльності та розробка пропозицій щодо удосконалення планування використання земель.

Виклад основного матеріалу. Основним законодавчим актом у сфері просторового планування виступає Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 р. № 3038-VI [4].

Нові можливості в оновленні містобудівної документації та наближення її до європейських вимог відкрилися з набранням чинності з 24.07.2021 р. Закону України № 711 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель» [5].

В умовах воєнного стану законодавство щодо просторового планування зазнає змін. Протягом останнього року вже ухвалено низку важливих законодавчих ініціатив, які пов'язані зі спрощенням отримання дозвільних документів, зокрема для будівництва тимчасового житла, релокації бізнесу, логістичних та інфраструктурних проєктів. Зокрема, було прийнято закони України: «Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності» від 12.05.2022 р. № 2254 [6], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення вимог цивільного захисту під час планування та забудови територій» від 29.07.2022 р. № 2486-IX [7]. Важливим є затвердження наказом Міністерства розвитку громад та територій України «Порядку формування Концепції інтегрованого розвитку території територіальної громади» від 22.09.2022 р. № 172 [8].

Цікавим та резонансним є проєкт Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування сфери містобудівної діяльності» від 1.07.2021 р. № 5655 [9], однак до цього часу довкола нього точаться запеклі дискусії. Декларованою метою законопроекту є продовження реформи містобудування, впровадження цифрових технологій та запобігання корупційним ризикам. 13.12.2022 р. Верховна Рада України прийняла даний законопроект в цілому і наразі він 6 місяців лежить на підписі у Президента.

У підсумковому звіті в межах проєкту «Реформування нормативно-правового регулювання будівельної галузі в Україні» [10] була напрацьована та схвалена Концепція впровадження технологій будівельного інформаційного моделювання (BIM-технологій) в Україні. А для подальшого реформування, модернізації та цифрової трансформації будівельної галузі України прийнято Постанову Верховної Ради України «Про прийняття за основу проєкту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження будівельного інформаційного моделювання (BIM-технології) на всіх етапах життєвого циклу об'єктів та науково-технічного супроводу об'єктів, удосконалення процедури обстеження об'єктів, прийнятих в експлуатацію в установленому законодавством порядку» від 08.07.2022 р. № 2364-IX [11].

Крім того, у березні 2023 року вирішили повернутися до питання розробки Містобудівного кодексу. У Верховній Раді створили робочу групу, яка взялася за розробку цього Кодексу. Оскільки розроблення єдиного Містобудівного кодексу в Україні має спростити діяльність у будівни-

цтві, покращити умови для бізнесу та підвищити якість контролю робіт. Крім цього, Мінрегіон працює над створенням Містобудівного кадастру в Україні та його взаємодією з іншими офіційними кадастрами та реєстрами, зокрема, Державним земельним кадастром, Державним реєстром речових прав на нерухоме майно, адресним реєстром. Зокрема, це пропонується у Концепції публічного управління у галузі будівництва. Отже, поки ведеться дискусія над питанням змісту Містобудівного кодексу і функціонування Містобудівного кадастру, вже зараз варто розпочати ефективну оптимізацію містобудівного та господарського законодавства, для внесення швидких, радикальних змін у регламентацію містобудівельної діяльності.

Квасніцька О. О. констатує, що сучасна нормативна база щодо організації, ведення будівельної діяльності фактично не встигає за розвитком світової будівельної індустрії, і наслідком такої ситуації є неможливість конкурувати національним суб'єктам господарювання на міжнародних ринках. Ми маємо неуніфіковану, зарегульовану сферу, з неефективним механізмом відповідальності за порушення вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, де «заручниками» стають всі учасники містобудівної діяльності від громад до інвесторів, що вимагає фахової дискусії та переосмислення, з урахування галузевих і міжгалузевих досліджень правового регулювання комплексу питань у містобудівній сфері [12, с. 62].

На сьогодні просторове планування відіграє ключову роль у відновленні та відбудові України як сучасної, модернізованої та європейської держави. Так, зокрема, в умовах повоєнної відбудови виникає потреба регламентації нового будівництва замість зруйнованих об'єктів або їхніх реконструкції, будівництва соціального житла, відновлення центральних частин міст, розміщення тимчасових споруд та їхніх комплексів, будівництва нових міст. Крім того, висотне будівництво зі значною щільністю населення міст є проблемою, яку необхідно вирішувати з урахуванням синхронізації національного законодавства з законодавством ЄС. До того ж, громади стикаються з проблемою нерівномірного розподілу об'єктів загального користування та просторової диференціації локальних територій.

Ці проблеми можуть мати різні причини, такі як недостатнє планування розвитку громади, недостатні інвестиції, а також відсутність ефективних механізмів співпраці між різними стейкхолдерами, які мають інтереси в розвитку громади. Важливо зрозуміти, що кожна громада має свої унікальні особливості та проблеми, і розв'язання цих проблем потребує індивідуального під-

ходу. Наприклад, деякі громади можуть потребувати більш ефективної місцевої влади, тоді як інші можуть потребувати більш активного приваблення інвестицій.

Ключ до сталого розвитку територій полягає у оптимальному використанні та організації життєвого простору. Інструментом, який сприяє оптимальній організації території є просторове планування. Саме просторове планування повинно враховувати різноманітні чинники, такі як соціальні, економічні, екологічні, транспортні та інші, що відображають різні аспекти життя громади. Врахування інтересів всіх зацікавлених сторін є також важливим аспектом просторового планування, тому що воно дає можливість забезпечити максимальний ефект від впровадження планувальних рішень. Просторове планування розвитку територій громад має стати тим інструментом, який допоможе підійти до питання післявоєнного відновлення громад системно та стратегічно, забезпечити раціональне використання ресурсів та оптимальне розміщення об'єктів інфраструктури з урахуванням потреб громади.

Як вірно зазначає В. Д. Сидор, саме сталий розвиток, закладений в основу стратегічного планування, дозволить створити повноцінне життєве середовище для сучасних та майбутніх поколінь на основі раціонального використання земельних та природних ресурсів, удосконалити екологічну інфраструктуру, покращити умови проживання, відпочинку й оздоровлення громадян, зберегти та збагатити біологічне розмаїття та культурну спадщину [13, с. 83].

Наразі 117 громад в Україні прийняли рішення щодо впровадження удосконалених методів управління земельними ресурсами. Насамперед пілотні проекти з комплексного просторового планування вже були розроблені для Кіптівської громади Чернігівської області, Паланської громади Черкаської області, Миколаївської громади Донецької області, Пісочинської та Роганської громад Харківської області. Крім того, 10 модельних громад з Луганської, Донецької, Дніпропетровської, Харківської та Запорізької областей долучилися до програми місцевого системного розвитку.

На основі досвіду вищезазначених громад можна вже зробити висновок про наявність деяких проблем у впровадженні просторового планування громад. Нижче наведено деякі проблемні моменти.

Перша група проблем пов'язана з відсутністю єдності та комплексності вирішення питань. Головне – немає цілісної науково обґрунтованої концепції збалансованого розвитку всіх регіонів країни з урахуванням їх природних та соціально-економічних умов. Спроби створення такої концепції були, однак єдиного документа, що

визначає принципіві положення щодо сталого просторового розвитку, так і не з'явилося. Якщо мірою питання неузгодженості стратегічного просторового планування можуть бути вирішені на основі запровадженої концепції інтегрованого розвитку території територіальної громади, яка не відноситься до містобудівної документації, але є важливим стратегічним документом. Так, наприклад, Львівською міською радою вже затверджена «Інтегрована концепція розвитку: Львів 2030», яка визначила зміст і цілі містобудівної політики міста та стала основною для актуалізації Генерального плану. Якщо ж міська рада не має такої інтегрованої концепції розвитку території, то вона може бути повернута до вирішення питань, що не мають довгострокового ефекту і не враховують загальних інтересів міста. В таких випадках, робота над запровадженням інтегрованої концепції може бути корисною, оскільки вона дозволяє розробити стратегію розвитку міста на більш довгостроковий період, яка буде забезпечувати збалансований розвиток території та інтересів громади міста. Це дає можливість розробляти комплексні стратегії з урахуванням соціальних, економічних, екологічних та інших факторів, що сприятиме прогнозованості і стабільності розвитку відповідної території.

Друга група проблем відноситься до теоретико-методологічних та методичних аспектів, а саме: неоднозначності понятійно-термінологічного апарату; відсутності чітких методик, інструкцій та рекомендацій щодо розробки документів; складності координації науково-проектних розробок; недоліків у використанні електронної обробки інформації; неякісному моніторингу та оцінці повноти реалізації розроблених та затверджених документів. Так, наприклад, у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації» вказано «функціональне використання території» – існуюче використання території за переважною функцією (громадська, житлова, виробнича тощо), а «функціональне призначення території» – перспективне використання території за переважною функцією, яка встановлена планом зонування території у складі відповідного виду містобудівної документації. Отже, після визначення призначення територій може виявитися, що житлові будинки знаходяться там, де має бути виробництво. Хто буде вирішувати конфлікти між місцевими мешканцями та забудовниками, невідомо. Крім того, новий порядок розроблення містобудівної документації містить ще одну проблему, бо містить норми, що дозволяють депутатам місцевих рад необмежено зміню-

вати містобудівну документацію і далі ці змінені проекти не підлягають проходженню процедури громадського обговорення.

Третя група проблем стосується недоліків у практиці планування. Щодо першої проблеми цієї групи, нестача кваліфікованих фахівців у сфері планування, це може призвести до нездатності громади ефективно вирішувати проблеми міського розвитку та управління територією. Для вирішення цієї проблеми, можна розглянути можливості підвищення кваліфікації місцевих фахівців у сфері планування, а також залучення зовнішніх експертів, які мають досвід роботи в цій галузі. Щодо другої проблеми, пов'язаної з недостатньою вихідною інформацією, для вирішення цієї проблеми можна розглянути можливості збільшення доступності інформації для громадськості, а також проведення консультацій з громадою під час розроблення планів. Щодо третьої проблеми, недостатнього залучення до процесів планування експертної спільноти, бізнесу та населення громади, важливо створити механізми для залучення цих груп до процесів планування та забезпечення прозорості у процесах розроблення та реалізації планів. Щодо четвертої проблеми, правового свавілля, необхідно забезпечити дотримання законодавства у сфері містобудівної діяльності та запобігти необґрунтованим діям, які можуть негативно вплинути на розвиток територій та життя громадян. Так, наприклад, для земель комунальної та державної власності пропонується на період дії правового режиму воєнного стану в Україні відмовитись від розроблення містобудівної документації та ухвалювати рішення на місцях у «ручному режимі», без комплексних рішень і залучення фахівців з просторового планування, містобудівельників, без відповідних розрахунків, досліджень, урахувань наявної забудови та містобудівної документації вищого рівня, та погоджень з громадою.

Можна навести численні приклади суб'єктивних чинників виникнення цих проблем. Багато в чому це обумовлено тривалою відсутністю чіткого бачення того, як розвиватися громадам, що було «на руку» приватним девелоперам, призводило до ігнорування елементарних вимог щодо планування та зонування території. Крім того, на відміну від європейської системи просторового планування, в Україні досі переважає регіонально-економічний підхід, за якого, починаючи з верхнього рівня управління, орієнтація спрямована на досягнення насамперед економічних цілей. Звідси – зменшення соціально-економічного простору, нестримне зростання великих міст, економічне спустошення та знелюднення сільських територій. В зарубіжних країнах якість архітектурного середовища давно

є одним із головних факторів у глобальній конкуренції для привернення уваги інвесторів. На жаль, такого усвідомлення немає у наших депутатів, внаслідок чого вони допускають руйнування історичних будівель та зміни архітектурного вигляду міст.

Четверта група проблем пов'язана з обмеженим урахуванням екологічних факторів під час затвердження містобудівної документації і відсутністю спрямування на вирішення екологічних проблем територіальних громад. Один із аспектів цієї проблеми полягає у тому, що при плануванні розвитку територій частіше за все враховуються тільки економічні фактори, такі як інвестиційна привабливість. Це призводить до створення функціональних зон, спрямованих виключно на економічні цілі, без врахування екологічних аспектів. Наприклад, без вирішення екологічних проблем, таких як забруднення повітря, води або зниження рівня біорізноманіття. Крім того, відсутність спрямування на вирішення екологічних проблем ставить під загрозу охорону здоров'я людини та забезпечення якості життя. Отже, для вирішення цих проблем важливо враховувати екологічні фактори під час розробки містобудівної документації. Слід проводити оцінку впливу на довкілля та здоров'я людей для кожного проєкту та включати відповідні заходи з мінімізації негативного впливу на природу та забезпечення безпеки громади.

Просторове планування дає можливість органам влади розпоряджатися земельними ділянками, приймати рішення про резервування земель, вилучення земельних ділянок, переведення земель з однієї категорії в іншу та ін. Також воно могло б стати ефективним засобом коригування містобудівних рішень в умовах гострих екологічних проблем територіальних громад.

При просторовому плануванні необхідно враховувати показники стану навколишнього природного середовища та його потенціал. Просторове планування має бути націлене на збереження та охорону природних ресурсів, біорізноманіття, а також на забезпечення сталого розвитку. Це дозволить зберегти природну складову середовища, не допустити її деградації, що в умовах територіальної громади особливо важливо, оскільки разом із деградацією природи деградує середовище життя та діяльності людини. Як слушно зазначає Федчишин Д. В., саме територіальна громада зацікавлена в тому, щоб використання земель під забудову було раціональним та ефективним і здійснювалося відповідно до містобудівної та землепорядкової документації. Вона не байдужа до забезпечення належної охорони цих земель, наприклад, від самовільного захоплення чи використання

відповідних земельних ділянок, самочинного будівництва, тощо [14, с. 50].

Просторове планування, на відміну від довільного розташування будівель і інфраструктури, дозволяє систематично враховувати вплив на навколишнє природне середовище та розглядати його як важливий аспект при прийнятті рішень. Шляхом аналізу території, оцінки її потенціалу та проблем, можна розробити стратегічні плани розвитку, які враховуватимуть екологічні чинники. Крім того, просторове планування також може включати заходи щодо вдосконалення інфраструктури, забезпечення доступу до зелених зон, встановлення екологічних стандартів для будівництва та використання земель. Ці заходи сприяють покращенню якості довкілля та сприятимуть створенню комфортного та здорового середовища для мешканців.

Містобудівна політика, заснована на пріоритеті охорони навколишнього природного середовища, сприятиме сталому розвитку громади, забезпечуючи баланс між соціальними, економічними та екологічними аспектами. Врахування показників стану довкілля і потенціалу природних ресурсів при прийнятті рішень, забезпечить більш збалансований та сталіший розвиток території.

Таким чином, просторове планування в Україні перебуває на шляху становлення і поки що не стало дієвим інструментом політики держави. Щоб це сталося, необхідно вирішити нагальні проблеми, про які було сказано вище.

Висновки. Посилення інтересу до регулювання сфери просторового планування, обумовленого зміною нормативно-правових аспектів діяльності, пов'язаної зі стратегічним плануванням, а також з трансформацією зовнішньополітичних умов та макроекономічних факторів, актуалізує розгляд деяких проблем у впровадженні просторового планування громадами.

Питання здійснення просторового планування заслуговують на подальше детальне вивчення. Наше дослідження є лише першим кроком на шляху визначення теоретико-методологічних засад цього процесу, що є вкрай важливим для вирішення актуального практичного завдання – виявлення адекватних ситуації, що склалася, та наявних проблем напрямів перетворення характеристик економічного простору країни та її окремих територій.

Розробка документів просторового планування та іншої містобудівної документації, спрямованої на визначення призначення територій, виходячи із сукупності соціальних, економічних, екологічних та інших факторів, дозволить забезпечити сталий розвиток різних адміністративно-територіальних утворень, врахувати інтереси громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. European Commission / Regional Development Studies: EU compendium on spatial planning system and policies. 1997. 94 p.
2. Dominic S, Vincent N. Spatial planning: key instrument for development and effective governance, with special reference to countries in transition. New York; Geneva: UN, 2008. 46 p. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/624998?ln=es> (дата звернення 12.11.2023)
3. Ігнаренко І. В. Просторове планування як інструмент управління територіальним розвитком громади: правові аспекти. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 130–135.
4. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> (дата звернення 12.11.2023)
5. Про внесенням змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель: Закон України від 24.07.2021 р. № 711. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#Text> (дата звернення 12.11.2023)
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності: Закон України від 12.05.2022 р. № 2254. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2254-20#Text> (дата звернення 12.11.2023)
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення вимог цивільного захисту під час планування та забудови територій: Закон України від 29.07.2022 р. № 2486-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2486-20#Text> (дата звернення 12.11.2023)
8. Про затвердження Порядку формування Концепції інтегрованого розвитку території територіальної громади: Наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 22.09.2022 р. № 172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421-22#Text> (дата звернення 12.11.2023)
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування сфери містобудівної діяльності: проект закону від 1.07.2021 р. № 5655. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72212 (дата звернення 12.11.2023)
10. Підсумковий звіт. Україна: Реформування нормативно-правового регулювання будівельної галузі України. 2020. 25 с. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/pidsumkovy-zvit.pdf> (дата звернення 12.11.2023)
11. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження будівельного інформаційного моделювання (BIM-технології) на всіх етапах життєвого циклу об'єктів та науково-технічного супроводу об'єктів, удосконалення процедури обстеження об'єктів, прийнятих в експлуатацію в установленому законодавством порядку: Постанова Верховної Ради України від 08.07.2022 р. № 2364-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2364-20#Text> (дата звернення 12.11.2023)
12. Квасніцька О. О. Правове регулювання просторового розвитку та забудови територій в Україні: сучасні виклики в умовах війни та післявоєнної відбудови. *Економіка та право*. 2022. № 3. С. 60–71.
13. Сидор В. Д. Запровадження стратегічного планування розвитку території територіальної громади. *Історико-правовий часопис*. 2021. № 2 (17). С. 80–85.
14. Федчишин Д. В. Правове забезпечення використання та охорони земель громадської забудови: моногр. Харків: Вид-во «Фінарт», 2015. 248 с.

REFERENCES

1. European Commission / Regional Development Studies: EU compendium on spatial planning system and policies. 1997. 94 p.
2. Dominic S, Vincent N. Spatial planning: key instrument for development and effective governance, with special reference to countries in transition. New York; Geneva: UN, 2008. 46 p. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/624998?ln=es>
3. Ignatenko I. (2022) Spatial planning as a tool for managing the territorial development of the community: legal aspects. *Law and society*. 3. P. 130–135. [in Ukrainian]
4. On regulation of urban planning activities: Law of Ukraine dated February 17, 2011 No. 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> [in Ukrainian]
5. On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding land use planning: Law of Ukraine dated 07/24/2021 No. 711. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#Text> [in Ukrainian]
6. On the introduction of changes to some laws of Ukraine regarding priority measures to reform the sphere of urban planning: Law of Ukraine dated 05/12/2022 No. 2254. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2254-20#Text> [in Ukrainian]

7. On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding the provision of civil protection requirements during the planning and development of territories: Law of Ukraine dated 07/29/2022 No. 2486-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2486-20#Text> [in Ukrainian]
8. On the approval of the Procedure for the formation of the Concept of integrated development of the territory of the territorial community: Order of the Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine dated September 22, 2022 No. 172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421-22#Text> [in Ukrainian]
9. On the introduction of changes to some legislative acts of Ukraine regarding the reform of the sphere of urban planning activity: draft law dated July 1, 2021 No. 5655. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72212 [in Ukrainian]
10. Final report. Ukraine: Reforming the normative and legal regulation of the construction industry of Ukraine. 2020. 25 c. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/pidsumkovyj-zvit.pdf> [in Ukrainian]
11. On the adoption as a basis of the project of the Law of Ukraine on amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the introduction of building information modeling (BIM technology) at all stages of the life cycle of objects and scientific and technical support of objects, improvement of the object inspection procedure, put into operation in accordance with the procedure established by law: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated July 8, 2022 No. 2364-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2364-20#Text> [in Ukrainian]
12. Kvasnitska O. (2022) Legal regulation of spatial development and development of territories in Ukraine: modern challenges in the conditions of war and post-war reconstruction. *Economy and law*. 3. P. 60–71. [in Ukrainian]
13. Sydor V. (2021) Introduction of strategic planning for the development of the territory of the territorial community. *Historical and legal journal*. 2 (17). P. 80-85. [in Ukrainian]
14. Fedchyshyn D. (2015) Legal support for the use and protection of land for public development: monograph. Kharkiv: "Finart" Publishing House. 248. [in Ukrainian]

РОЗДІЛ III. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2023-4-03>

ЄВРОПЕЙСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КОНЦЕПЦІЇ БЕНЕФІЦІАРНОГО ВЛАСНИКА

Косенкова А. Г.*аспірант кафедри фінансового права**Навчально-науковий інститут права**Київського національного університету імені Тараса Шевченка**вул. Володимирська, 60, Київ, Україна**orcid.org/0000-0002-6858-2639**anastasiia.kosenkova@gmail.com*

Ключові слова: *бенефіціарний власник, FATF, ухилення від сплати податків, розмивання податкової бази, оподаткування.*

Боротьба із ухиленням від оподаткування та розмиванням податкової бази є актуальним завданням для міжнародного співтовариства, включаючи Організацію економічного співробітництва та розвитку (OECD), Групу з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), Глобальний форум з обміну податковою інформацією, Європейську комісію та інші. Це також важлива тема для місцевих податкових органів різних юрисдикцій. В межах Європейського союзу постійно приймаються ініціативи та програми, спрямовані на запобігання агресивному податковому плануванню та створення рівних умов у податкових та господарських відносинах, у той час як місцеві державні органи активно працюють над моніторингом впровадження цих правил і забезпеченням їх виконання.

Концепція бенефіціарного власника виявляється особливо цікавою у податковому праві, оскільки вона має вирішальний вплив на податкові обов'язки, права та податкову відповідальність. Ця концепція відображає реальні умови володіння господарськими суб'єктами, визначаючи особу, яка фактично отримує користь від підприємницької діяльності та має зв'язок з активами. Завдяки концепції бенефіціарного власника, держави можуть контролювати й коректно оподатковувати доходи та активи, а також забезпечувати рівні умови конкуренції та дотримання правил податкового законодавства.

У статті особлива увага приділяється питанням ідентифікації бенефіціарних власників та забезпеченню прозорості власницької структури підприємств. Розглядаються різні методи та інструменти перевірки бенефіціарної власності, такі як реєстри, рейтинги, засоби електронної ідентифікації, а також їх ефективність та переваги у забезпеченні прозорості та запобіганні фінансовим ризикам.

Отже, питання концепції бенефіціарного власника у податковому праві має велике значення для формування сучасної системи податкового контролю та податкової політики. Застосування концепції бенефіціарного власника може мати потенціал для поліпшення прозорості, ефективності та відповідальності в різних галузях, сприяючи боротьбі з корупцією та фінансовими злочинами. Однак, впровадження цієї концепції також може стикатися з ризиками неправомірного використання і зловживання, тому необхідно забезпечити ефективну правову рамку та контрольні механізми.

EUROPEAN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF BENEFICIAL OWNERSHIP

Kosenkova A. G.

*Postgraduate Student at the Department of Financial Law
Educational and Scientific Institute of Law
of Taras Shevchenko National University of Kyiv
Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-6858-2639
anastasiia.kosenkova@gmail.com*

Key words: *Beneficial Owner, FATF, Tax Evasion, Base Erosion, Taxation.*

The fight against tax evasion and erosion of the tax base is an up-to-day task for the international community, including the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), the Financial Action Task Force on Anti-Money Laundering (FATF), the Global Forum on the Exchange of Tax Information, the European Commission and others. It is also an important topic for local tax authorities in various jurisdictions. Within the European Union, initiatives and programs aimed at preventing aggressive tax planning and creating equal conditions in tax and economic relations are constantly being adopted, while local government bodies are actively working on monitoring the implementation of these rules and ensuring their implementation.

The concept of beneficial owner is particularly interesting in tax law because it has a decisive impact on tax duties, rights and tax liability. This concept reflects the real conditions of ownership of economic entities, defining the person who actually benefits from the business activity and has a connection with the assets. Because of the concept of beneficial ownership, states can control and correctly impose tax on income and assets, as well as ensure a decent level of tax compliance.

The author pays particular attention to the identification of beneficial owners and ensuring the transparency of the ownership structure of enterprises. Various methods and tools for secure of the information, such as registries, ratings, electronic identification tools, are examined, as well as their effectiveness and advantages in ensuring transparency and preventing financial risks.

Therefore, the issue of the concept of the beneficial owner in tax law is of great importance for the formation of the modern system of tax control and tax policy. The application of the concept of beneficial ownership can improve transparency, efficiency and accountability in various sectors, contribute against corruption and financial crimes. However, the implementation of this concept may also face risks of misuse and abuse, so it is necessary to ensure an effective legal framework and control mechanisms.

Вступ. У сучасному світі концепція бенефіціарного власника набула особливої актуальності в контексті забезпечення прозорості в управлінні корпоративними структурами, боротьби зі спробами відмивання коштів та уникнення подвійного оподаткування. Європейський досвід у цьому питанні має величезне значення, оскільки країни Європейського союзу ведуть активну роботу над вдосконаленням законодавства та практичної реалізації принципів концепції бенефіціарного власника. Метою даної статті є аналіз європейських

тенденцій розвитку концепції бенефіціарного власника, виявити основні проблеми, що виникають у процесі її впровадження, а також виділити невирішені раніше питання. Необхідною передумовою для досягнення поставленої мети є аналіз практичних реалій реалізації концепції бенефіціарного власника в різних країнах Європейського союзу, оцінка її ефективності та виявлення проблемних питань. Загальна проблема дослідження полягає у тому, щоб знайти оптимальні шляхи впровадження концепції бенефіціарного влас-

ника, яка б урахувала інтереси держави, бізнесу та громадян. Це включає в себе вирішення питань щодо забезпечення прозорості в управлінні підприємствами, боротьби з корупцією та недекларованим оборотом коштів, а також забезпечення дотримання міжнародних стандартів у сферах оподаткування та фінансової звітності. В цьому контексті стаття має на меті розглянути сучасні тенденції розвитку концепції бенефіціарного власника в Європейському союзі, виявити проблеми, які її супроводжують та висвітлити невирішені аспекти, які потребують подальшого наукового осмислення та практичної уваги. Запропонований аналітичний огляд має стати важливим внеском у розвиток дискусії щодо вдосконалення механізмів управління корпоративними структурами та оптимізації податкової системи в контексті впровадження концепції бенефіціарного власника.

Виклад основного матеріалу. Принцип прозорості бенефіціарної власності набув неабиякої актуальності протягом останніх років. На сьогоднішній день він відіграє центральну роль у податкових та фінансових правовідносинах, а також у діяльності правоохоронних органів. Ухилення від сплати податків, корупція та відмивання грошей є наслідком неправомірного використання складних структур юридичних осіб, таких як фонди, трасти, тощо. Використовуючи складні ланцюги власності із залученням різних юрисдикцій, можна «приховати» особу справжнього власника фінансових активів, їх призначення та/або походження [2]. Крім того, анонімність в таких складних структурах можна підвищити за допомогою інших механізмів, таких як використання акцій на пред'явника або номінальних акціонерів, директорів або кондуїтних компаній та інших подібних структур. Зрештою, інформація щодо особи «справжнього власника», тобто бенефіціарного власника, приховується від податкових та інших правоохоронних органів з метою уникнення від оподаткування, корупційних злочинів або відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом [4].

Таким чином, забезпечення доступу до інформації щодо особи бенефіціарного власника юридичної особи, а також до фінансових рахунків та інших активів, є основоположним для запобігання неправомірному використанню складних структур юридичних осіб, приховуванню коштів/активів, а також для боротьби з незаконними фінансовими потоками, включаючи відмивання грошей, корупцію, фінансування тероризму та ухилення від сплати податків.

Хоча концепція бенефіціарної власності є предметом розгляду багатьох міжнародних ініціатив, її загальноприйняте визначення на міжнародному рівні було зроблено FATF.

FATF визначає бенефіціарного власника фізичною особою, яка в кінцевому рахунку володіє або контролює юридичну особу чи структуру юридичних осіб. Принцип контролю стосується здатності приймати відповідні рішення щодо діяльності юридичної особи та постійно перевіряти їх виконання [2].

На сьогоднішній день існує багато міжнародних організацій, об'єктом діяльності яких (серед іншого) є концепція бенефіціарного власника.

Глобальний форум з прозорості та обміну податковою інформацією (далі – Форум)

Форум має повноваження щодо забезпечення ефективного впровадження міжнародних стандартів щодо прозорості оподаткування серед своїх членів та інших юрисдикцій. У 2015 році Форум, після заклику G20, вжив заходів для вдосконалення свого стандарту щодо надання інформації по запиті (EOIR) [3]. Цей Стандарт також включає концепцію бенефіціарної власності, подібну до визначення, що міститься в Рекомендаціях FATF [4]. Таким чином, фінансові установи повинні ідентифікувати бенефіціарних власників юридичних осіб та їхню країну податкового резидентства, і, коли це необхідно, передавати цю інформацію податковим органам інших країн.

Група розробки фінансових заходів

FATF є міжурядовим органом, відповідальним за встановлення міжнародних стандартів і сприяння ефективному впровадженню правових, регулятивних і оперативних заходів для боротьби з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та іншими пов'язаними загрозами цілісності міжнародної фінансової системи [1]. Рекомендації FATF 2012 року, включаючи концепцію бенефіціарного власника, застосовуються більш ніж у 200 країнах світу через глобальну мережу регіональних органів FATF [5]. FATF та її регіональні органи проводять взаємне оцінювання для перевірки ефективного впровадження та дотримання Рекомендацій. Деякі з рекомендацій FATF стосуються прозорості та доступності інформації про бенефіціарну власність юридичних осіб та організацій.

Крім того, FATF ініціює посилення вимог і рекомендацій щодо бенефіціарної власності, покращення прозорості та забезпечення доступу до точної та актуальної інформації про бенефіціарну власність юридичних осіб [4].

Ініціатива прозорості видобувних галузей

Антикорупційні групи також наполягають на більшій прозорості інформації про бенефіціарну власність. Наприклад, Ініціатива прозорості видобувної промисловості (EITI) розробила глобальний стандарт, який вимагає від країн і компаній розкривати інформацію про управління доходами від продажу нафти, газу та видобутку

корисних копалин [2]. Що стосується бенефіціарної власності, ЕІТІ очікує, що країни ведуть загальнодоступний реєстр бенефіціарних власників юридичних осіб, які беруть участь у торгах, експлуатують або інвестують у видобувні активи, включаючи деталі того, як реалізується право власності або контроль над діяльністю юридичної особи [3]. Визначення ЕІТІ не збігається зі стандартом FATF, але воно подібне за своєю природою, хоча допускає певну гнучкість для кожної юрисдикції. У той же час, обмежена зосередженість ЕІТІ на конкретній галузі не є достатньо широкою, щоб стати основою для обміну податковою інформацією.

Конвенція ООН проти корупції

Відсутність інформації про справжніх власників фінансових рахунків відіграє ключову роль у сприянні розвитку корупції та блокуванні розслідувань і зусиль щодо повернення активів [1]. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (UNCAC) закликає держав-учасниць сприяти розвитку прозорих правовідносин, включаючи, заходи щодо ідентифікації юридичних і фізичних осіб, які беруть участь у створенні та управлінні корпоративними організаціями [4]. Крім того, UNCAC закликає держав-учасниць запровадити всеосяжний внутрішній режим регулювання та нагляду для банків і небанківських фінансових установ, збирати та реєструвати інформацію про бенефіціарних власників юридичних осіб з метою боротьби з відмиванням грошей [3].

Ініціатива «Партнерство проти корупції»

Принцип доступності інформації про бенефіціарну власність викликає інтерес не лише в державному, але й у приватному секторі. Ініціатива Всесвітнього економічного форуму «Партнерство проти корупції» (РАСІ), започаткована в 2004 році, є платформою, очолюваною представниками бізнесу, з більш ніж 90 підписантами з різних країн у всьому світі. [5] РАСІ є мережевим партнером Цільової групи Business 20 (B20) з доброчесності та відповідальності, яка є офіційним форумом для діалогу з глобальною бізнес-спільнотою. РАСІ разом з іншими партнерами створив Консультативну групу з питань прозорості бенефіціарної власності та сприяння реалізації короткострокових пілотних проектів для перевірки інформації про бенефіціарну власність [1].

Група працює з урядами різних країн, щоб визначити та вирішити потреби податкової перевірки та фінансового аудиту на глобальному рівні.

Зокрема, під час фінансового аудиту факторами, які ускладнюють ідентифікацію бенефіціарного власника, є використання номінальних власників і акцій на пред'явника. Використання номінальних осіб може використовуватися для

маскування справжнього бенефіціарного власника. У той же час, якщо суб'єкт господарювання випускає акції на пред'явника, акціонером або власником цього суб'єкта господарювання є будь-яка особа, яка тримає ці акції в будь-який момент часу. Акції на пред'явника дозволяють передавати право власності шляхом простої передачі акцій іншій особі. Якщо власнику вигідно контролювати компанію через акції на пред'явника, дуже важко визначити його особу, тому що органи влади повинні були б виявити, хто є власником паперових акцій у будь-який момент часу (а паперові акції можна зберігати де завгодно) [4].

З точки зору оподаткування, розкриття фізичних осіб, які являються бенефіціарними власниками юридичної особи, не тільки допомагає цій юрисдикції зберегти цілісність власної податкової системи, але й дає її партнерам засоби для кращого досягнення власних та міжнародних податкових цілей [5].

Принцип доступності інформації передбачає наступне:

- наявність адекватної, точної та актуальної інформації щодо юридичних і бенефіціарних власників юридичних осіб і організацій, а також їх банківські рахунки

- зобов'язання щодо збереження документації мінімум 5 років після року, коли виникли факти, зафіксовані у цій документації, у тому числі у випадках, коли юридичні особи припиняють своє існування

- наявність принаймні одного надійного джерела інформації, що має під собою зобов'язання однієї або кількох осіб або органів влади, що знаходяться в межах однієї юрисдикції, володіти інформацією та контролювати її. Країни можуть вільно вибирати свою систему, але за будь-яких обставин потрібне принаймні одне надійне джерело інформації, яке забезпечує повне збереження інформації про юридичних осіб

- ефективний контроль виконання зобов'язань, передбачених законом та міжнародними нормативно-правовими актами.

Щоб забезпечити доступність інформації про бенефіціарну власність юридичних осіб, правова та нормативна база відповідної юрисдикцією, повинна:

- законодавчо закріпити визначення бенефіціарного власника та методологію ідентифікації бенефіціарного власника відповідно до Рекомендацій FATF та стандарту EOIR

- врахувати максимально всі можливі види юридичних осіб

- встановити обов'язки щодо ведення документації

- передбачити санкції у разі невиконання відповідних приписів законодавства

Як ми вже зазначали вище, розкриття особи бенефіціарного власника в основному залежить від адекватності системи фінансового моніторингу. Крім того, емпіричні дані, зібрані в процесі експертної перевірки, показують тенденцію тяжіння до багатостороннього підходу для забезпечення доступності інформації про бенефіціарну власність для всіх відповідних організацій [3, 5].

Використання більшої кількості джерел зберігання інформації, як правило, призводить до більш надійної податкової системи. Зокрема, використання системи протидії відмивання коштів та фінансуванню тероризму в поєднанні з одним або кількома підходами зазвичай призводить до кращих результатів.

Незважаючи на те, що поєднання законодавства та інших, не законодавчих джерел щодо прозорості бенефіціарності власності демонструє позитивні результати, кількість юрисдикцій, які використовують такий багатоаспектний підхід, все ще обмежена [4].

Використання багатостороннього підходу автоматично не призводить до вирішення всіх наявних проблем. Але законодавча база, незалежно від використовуваних підходів, повинна відповідати стандартам FATF та поєднуватися з ефективним моніторингом і наглядом.

Висновки з даного дослідження. Міжнародні фінансові організації вимагають від міжнародної спільноти забезпечити доступність інформації про бенефіціарну власність щодо всіх юридичних осіб та організацій.

Цей інструментарій представляє собою чотири варіанти впровадження для забезпечення доступності інформації про бенефіціарну власність:

- інформація про бенефіціарного власника зберігається фінансовими організаціями та нефінансовими фінансовими установами згідно з положеннями щодо фінансового моніторингу
- інформація про бенефіціарних власників зберігається самими суб'єктами господарювання
- реєстр бенефіціарних власників веде державний орган, і
- інформація про бенефіціарну власність зберігається податковою адміністрацією.

Використання централізованих реєстрів бенефіціарних власників є зростаючою тенденцією та має перевагу в централізації інформації в одному органі. Основні переваги цього підходу полягають у наступному:

- органічне поєднання заходів щодо протидії відмивання коштів та фінансуванню тероризму
- правоохоронним органам надається доступ у режимі реального часу до повного переліку (реєстру) бенефіціарних власників
- покращення якості інформації щодо бенефіціарного власника та забезпечення доступу до неї. Зокрема, (i) особи, які мають доступ до реєстру, вони мають змогу повідомляти про наявні розбіжності або неточності, (ii) правоохоронні органи мають змогу здійснювати ефективний нагляд за дотриманням профільного законодавства та (iii) орган, відповідальний за реєстр, здійснює принаймні формальний контроль за декларуванням та ідентифікації осіб.

ЛІТЕРАТУРА

1. A Beneficial Ownership Implementation Toolkit, IDB and OECD (2019), URL: <https://oe.cd/41V> (дата звернення 1.12.2023)
2. Beneficial ownership trends across the EU, Cormac Golden, Ana Puscas, Koen Van Ende, Laruca Enache (Партнери податкової практики KPMG Бельгії, Румунії та Ірландії). URL: <https://kpmg.com/xx/en/home/insights/2022/07/beneficial-ownership-trends-across-the-eu.html> (дата звернення 1.12.2023)
3. Best practices on Beneficial ownership for legal persons – October 2019, FATF, Paris. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/guidance/Best-Practices-Beneficial-Ownership-Legal-Persons.pdf.coredownload.inline.pdf> (дата звернення 1.12.2023)
4. Building Effective Beneficial Ownership Frameworks, матеріали Глобального форуму прозорості та обміну інформації для цілей оподаткування. URL: https://www.oecd.org/tax/transparency/documents/effective-beneficial-ownership-frameworks-toolkit_en.pdf (дата звернення 1.12.2023)
5. Russell-Prywata L., Kiepe T. Moving towards effective use of beneficial ownership data: Global data barometer, July 14, 2022. URL: <https://globaldatabarometer.org/2022/07/moving-towards-effective-use-of-beneficial-ownership-data/> (дата звернення 1.12.2023)

REFERENCES

1. A Beneficial Ownership Implementation Toolkit, IDB and OECD (2019), URL: <https://oe.cd/41V>
2. Beneficial ownership trends across the EU, Cormac Golden, Ana Puscas, Koen Van Ende, Laruca Enache (Partnersy podatkovoi praktyky KPMG Belhii, Rumunii ta Irlandii). URL: <https://kpmg.com/xx/en/home/insights/2022/07/beneficial-ownership-trends-across-the-eu.html> (дата звернення 1.12.2023)

3. Best practices on Beneficial ownership for legal persons – October 2019, FATF, Paris. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/guidance/Best-Practices-Beneficial-Ownership-Legal-Persons.pdf.coredownload.inline.pdf> (дата звернення 1.12.2023)
4. Building Effective Beneficial Ownership Frameworks, Proceedings of the Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes. URL: https://www.oecd.org/tax/transparency/documents/effective-beneficial-ownership-frameworks-toolkit_en.pdf (дата звернення 1.12.2023)
5. Russell-Prywata L., Kiepe T. Moving towards effective use of beneficial ownership data: Global data barometer, July 14, 2022. URL: <https://globaldatabarometer.org/2022/07/moving-towards-effective-use-of-beneficial-ownership-data/> (дата звернення 1.12.2023)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ВІЙСЬКОВИМ АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Куліджанова С. Е.

студентка

Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

вул. Володимирська, 60, Київ, Україна

orcid.org/0009-0001-6480-9082

sonechkakulidzhanova@gmail.com

Пашинський В. Й.

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права та процесу

Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

вулиця Володимирська, 60, Київ, Україна

orcid.org/0000-0001-7349-2227

vrash64@ukr.net

Ключові слова:

*адміністративне
правопорушення, військове
правопорушення, військове
адміністративне
правопорушення, військове
кримінальне правопорушення,
кваліфікація військового
правопорушення.*

У статті досліджено динаміку та специфічні ознаки розвитку нормативно-правової бази, якою врегульовано військові адміністративні правопорушення. Визначено, що сучасна правова база у цій сфері є відносно новою та відображає етап формування державної політики протидії та боротьби з військовими адміністративними правопорушеннями, який фактично розпочинається з 2015 року. У статті зазначається про важливість превенції військових адміністративних правопорушень, як однієї з цілей державно-правової політики в умовах війни, враховуючи те, що вони створюють загрозу для обороноздатності держави.

Внаслідок дослідження наукових праць в окресленій сфері встановлено, що питанню правового регулювання зазначеного виду адміністративних правопорушень приділено недостатньо уваги, причому як у роботах вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Також, було проаналізовано фактори розвитку державної політики протидії військовим правопорушенням та встановлено, що найбільш вагомий вплив має саме група соціальних факторів, одним з яких і виступає російська військова агресія проти України.

Основна увага у статті приділена розгляду аспекту співвідношення військових адміністративних і кримінальних правопорушень. Зокрема, проведено порівняльний аналіз Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України в частині положень, що встановлюють юридичну відповідальність за військові правопорушення на предмет їх узгодженості та несуперечності. Зазначено і про об'єктивні причини існування проблеми з розмежуванням цих видів військових правопорушень: вони мають однаковий родовий об'єкт, тобто порядок несення військової служби, подібне коло суб'єктів, а в окремих випадках навіть споріднені правові склади за ознаками об'єктивної сторони.

За результатами дослідження виявлено ряд проблем щодо розмежування кримінальних та адміністративних військових правопорушень, а саме неузгодженість статей Кримінального кодексу України та Кодексу

України про адміністративні правопорушення в частині розміру санкцій; відсутність єдиного критерію та підходу до кваліфікації військових правопорушень, що призводить до труднощів розмежування однотипних юридичних складів військових адміністративних і кримінальних правопорушень; недостатню розробленість правових конструкцій статей глави 13-Б Кодексу України про адміністративні правопорушення; недотримання принципу юридичної визначеності в положеннях Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, про що свідчить відсутність нормативного визначення окремих понять, які застосовуються законодавцем для конструювання диспозиції статей і мають значення для правильної кваліфікації діянь суб'єкта.

У висновках запропоновано можливі шляхи вирішення виявлених недоліків нормативної бази, головним чином шляхом внесення відповідних змін у санкції окремих статей Кримінального Кодексу та Кодексу України про адміністративні правопорушення, усунення суперечностей, що провокують можливість пом'якшення або уникнення відповідальності за військові правопорушення. Крім того, зазначено про необхідність подальшого вдосконалення правового забезпечення державної політики протидії військовим адміністративним правопорушенням.

ACTUAL PROBLEMS OF LEGAL ENSUREMENT OF COMBATING MILITARY ADMINISTRATIVE OFFENSES

Kulidzhanova S. E.

Student

*Educational and Scientific Institute of Law
of Taras Shevchenko National University of Kyiv
Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0001-6480-9082
sonechkakulidzhanova@gmail.com*

Pashinsky V. Y.

*Doctor of Judicial Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Administrative Law and Procedure
Educational and Scientific Institute of Law
of Taras Shevchenko National University of Kyiv
Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7349-2227
vpash64@ukr.net*

Key words: *administrative offense, military offense, military administrative offense, military criminal offense, qualification of military offense.*

The article examined the dynamics and specific features of the development of the legal framework that regulates military administrative offenses. It was determined that the modern legal framework in this area is relatively new and reflects the stage of formation of the state policy of countermeasures and combating military administrative offenses, which actually began in 2015. In the article, the importance of the prevention of military administrative offenses was determined as one of the goals of state legal policy in wartime, as they endanger to the state's defense capability.

In consequence of the study of scientific works in the outlined field, it was established that insufficient attention is paid to the issue of legal regulation

of this type of administrative offenses, and both in the works of ukrainean and foreign authors. Also, the factors of the development of the state policy of combating military offenses were analyzed and it was established that the group of social factors has the most significant influence, one of which is the russian military aggression against Ukraine. The main attention in the article is devoted to the consideration of the aspect of the ratio of military administrative and criminal offenses. In particular, a comparative analysis of the Code of Ukraine on Administrative Offenses and the Criminal Code of Ukraine was carried out in terms of the provisions establishing legal responsibility for military offenses in terms of their consistency and non-contradiction. The objective reasons for the problem of distinguishing between these types of military offenses also were indicated: they have the same generic object – the order of military service; similar circle of subjects and in some cases even related legal structures according to the characteristics of the objective side.

According to the results of the study, a number of problems regarding the distinction between criminal and administrative military offenses were identified, in particular the inconsistency of the articles of the Criminal Code of Ukraine and the Code of Ukraine on Administrative Offenses in terms of the sanctions; the absence of a single criterion and approach to the qualification of military offenses, which leads to difficulties in distinguishing the similar type of legal structures of military administrative and criminal offenses; insufficient development of the legal constructions of the articles of Chapter 13-B of the Code of Ukraine on administrative offenses; non-compliance with the principle of legal certainty in the Criminal Code of Ukraine and the Code of Ukraine on Administrative Offenses, which is indicated by the absence of a normative definition of certain concepts that were used by the legislator to construct the disposition of articles and are important for the correct qualification of the subject's actions.

In conclusions it was suggested possible ways to solve the identified shortcomings of the regulatory framework, mainly by amending sanctions of certain articles of the Criminal Code of Ukraine and the Code of Ukraine on Administrative Offenses, eliminating contradictions that provoke the possibility of mitigating or avoiding responsibility for military offenses. In addition, it was stated about the need for further improvement of the legal support of the state policy of combating military administrative offenses.

Вступ. Від початку повномасштабної російської військової агресії Збройні Сили України та інші військові формування стали ефективною гарантією захисту життя і здоров'я населення України, її територіальної цілісності, суверенітету та незалежності. Відтак, забезпечення їх належного функціонування на даний час є одним з найважливіших завдань державної політики. Один зі способів реалізації цього завдання – превенція та боротьба з правопорушеннями, що посягають на встановлений порядок несення військової служби та несуть суттєву загрозу для обороноздатності держави, боєздатності і ефективності виконання покладених на сили оборони завдань. Важливим елементом протидії військовим правопорушенням є якісне нормативно-правове регулювання юридичної відповідальності за військові адміністративні правопорушення.

Військові адміністративні правопорушення являють собою протиправну, винну дію чи бездіяльність, що посягає на встановлений порядок несення військової служби і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Вони є достатньо новим видом адміністративних правопорушень, що у свою чергу зумовлює недостатню розробленість нормативної бази, відсутність єдиного підходу до їх кваліфікації, сформованого у судовій практиці та певні проблеми щодо узгодженості з іншими нормативними джерелами. Саме тому, дослідження окремих аспектів правового регулювання військових адміністративних правопорушень дозволить визначити його проблематику та запропонувати можливі шляхи вдосконалення.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій: Проблематика мілітаризованої державної служби, зокрема, в аспекті адміні-

стративної відповідальності військовослужбовців, неодноразово ставало предметом досліджень науковців. Питання юридичної відповідальності за військові правопорушення та визначення основних її ознак досліджував Карпенко М.І. [1, с. 88-98]. Окремі аспекти кваліфікації військових адміністративних правопорушень розглядав Остапенко О. І. [2, с. 92-98]. Характеристику інститутів кримінальної та адміністративної відповідальності військовослужбовців та критерії розмежування військових злочинів і проступків досліджували Подоляка А. М. та Дьомін Ю. М. [3, с. 47-54].

Варто зазначити і про підхід до розуміння юридичної відповідальності за військові правопорушення в інших державах. До прикладу, М. А. Камінський [4, с. 30-32] виділяє лише два її види – кримінальну та дисциплінарну відповідальність військовослужбовців і розглядає їх як складову предмету військового права Республіки Польща. Подібна тенденція прослідковується і у правових системах інших європейських країн. При характеристиці санкцій за військові правопорушення у правовій системі Франції, Георг Нольте [5, с. 318-326] зазначає, що вони охоплюються дисциплінарним та військовим кримінальним правом, натомість саме військові адміністративні правопорушення не виділені в окрему групу.

Попри те, що питання кваліфікації та юридичної відповідальності за різні види військових правопорушень, в тому числі адміністративні, неодноразово ставали об'єктом досліджень, існуюча нормативна база у сфері військових адміністративних правопорушень містить рід недоліків, що зумовлює подальші наукові пошуки щодо її удосконалення.

Цілі статті. Ціллю даної статті є аналіз нормативно-правової бази у сфері військових адміністративних правопорушень, що є основою для здійснення правового регулювання протидії зазначеному виду адміністративних правопорушень; визначення основних проблем що знижують якість правового регулювання та правозастосовної діяльності щодо притягнення до адміністративної відповідальності за військові адміністративні правопорушення; визначення оптимальних шляхів їх усунення.

Виклад основного матеріалу дослідження. В першу чергу, варто розглянути нормативно-правову базу у сфері військових адміністративних правопорушень. Адже саме на нормативному рівні відображається формування державної політики щодо протидії зазначеному виду адміністративних правопорушень.

Розвиток правового забезпечення протидії військовим адміністративним правопорушенням значною мірою визначається саме соціаль-

ними факторами, розвитком суспільних відносин. З огляду на специфіку адміністративної відповідальності військовослужбовців, роль такого фактору виконує російська військова агресія війна Росії проти України. Зміни у правовому регулюванні цієї сфери відбулись після початку війни у 2014 р. та внаслідок повномасштабного вторгнення у 2022 році.

Так, у 2015 р., зважаючи на необхідність підтримання правопорядку і військової дисципліни, Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) було доповнено главою 13-Б «Військові адміністративні правопорушення» [6]. Це дало початок адміністративно-правовому регулюванню військових адміністративних правопорушень. Крім того, змін зазнала і система адміністративних стягнень: ст. 24 КУпАП було доповнено п. 8 (арешт з утриманням на гауптвахті), а також додано ст. 32-1 «Арешт з утриманням на гауптвахті». Засади адміністративної військовослужбовців та прирівняних до них осіб, особливості призначення покарань за такі правопорушення встановлені у ст. 15 КУпАП. Вона передбачає можливість притягнення до дисциплінарної та адміністративної відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень, а також встановлює адміністративну відповідальність за передбачені КУпАП правопорушення, з умови, що вони не тягнуть за собою кримінальну відповідальність.

Від початку, більшість статей глави 13-Б передбачали лише основний юридичний склад, з санкцією у формі арешту з утриманням на гауптвахті. Такий підхід до встановлення санкції виключно у форму арешту з утриманням на гауптвахті для всіх без винятку статей глави викликає певні питання, адже у ст. 32-1 зазначається, що даний вид адміністративних стягнень застосовується лише у виключних випадках за окремі види військових адміністративних правопорушень.

Подальші зміни у правовому регулюванні дещо вдосконалили правове регулювання системи військових адміністративних правопорушень. У 2017 р. для всіх правопорушень, передбачених главою 13-Б, було встановлено кваліфіковані склади. Кваліфікуючою ознакою виступив факт вчинення правопорушення в умовах «особливого періоду», що розпочався з моменту оголошення часткової мобілізації ще у 2014 р. відповідно до Указу Президента України «Про часткову мобілізацію» від 17.03.2014 № 303/2014 [7]. Також, було встановлено альтернативні санкції, які передбачали можливість призначення в якості покарання ще й штрафу.

Внаслідок повномасштабної російської військової агресії, у 2022 р. відбулась хвиля посилення покарань щодо усіх статей глави 13-Б КУпАП.

Відтак було суттєво підвищено розміри штрафів та строк арешту з утриманням на гауптвахті як для основного, так і для кваліфікованих складів правопорушень. Тенденція до посилення санкцій об'єктивно зумовлена станом війни та необхідністю підтримання військової дисципліни.

В контексті співвідношення адміністративних та кримінальних правопорушень можна виділити три основні проблеми: неузгодженість статей Кримінального Кодексу України (далі – ККУ) [8] та КУпАП в частині санкцій, відсутність єдиних стандартів кваліфікації військових правопорушень, що призводить до складнощів у розмежуванні подібних складів адміністративних та кримінальних правопорушень та недосконалість юридичних конструкцій статей глави 13-Б КУпАП.

На основі порівняльного аналізу розділу XIX КК «Військові кримінальні правопорушення» та глави 13-Б КУпАП «Військові адміністративні правопорушення» можна виявити невідповідність у розмірах штрафів за подібні правопорушення. Така ситуація зумовлена прийняттям Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці» від 13.12.2022 № 2839-IX, який передбачає посилення санкцій шляхом підвищення розмірів штрафів виключно за військові адміністративні правопорушення, натомість не змінює розміру покарань за кримінальні [9].

До прикладу, ч. 1 ст. 172-12 КУпАП та ч. 1 ст. 412 ККУ, в яких за необережне знищення або пошкодження військового майна як військове кримінальне правопорушення передбачено штраф у розмірі до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а за адміністративне - від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Невідповідність має місце і між ч. 1 ст. 172-15 КУпАП та ч. 1 ст. 425 ККУ: в межах адміністративної відповідальності за недбале ставлення до військової служби передбачено штраф від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а в межах кримінальної – від двохсот вісімдесяти п'яти до трьохсот двадцяти п'яти. Неузгодженість між покараннями, передбаченими КК та КУпАП негативно впливає як на якість нормативно-правової бази, так і на правозастосування таких норм. Адже розмір санкції перебуває у прямій залежності від рівня суспільної небезпечності діяння.

Якщо невідповідність між санкціями КК та КУпАП виникла лише у 2023р., то проблема пов'язана з розмежуванням військових адміністративних та кримінальних правопорушень

існує достатньо давно. Їх юридичні склади мають однаковий родовий об'єкт, тобто встановлений порядок несення військової служби, тотожне коло суб'єктів, адже вчиняються військовослужбовцями та прирівняними до них особами, резервістами та військовозобов'язаними, а в деяких випадках юридичні склади адміністративних та кримінальних правопорушень є спорідненими за ознаками об'єктивної сторони.

За загальним правилом, основним критерієм розмежування адміністративних та кримінальних правопорушень є рівень суспільної небезпеки. Нормативним орієнтиром слугує ст. 9 КУпАП, відповідно до якої за визначені КУпАП порушення передбачено настання адміністративної відповідальності, якщо за своїм характером вони не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності.

Ознака високої суспільної небезпечності, що властива саме військовим кримінальним правопорушенням може мати різні нормативні орієнтири, наприклад: «істотна шкода» у ч. 1 ст. 426 КК та ч. 1 ст. 172-16 КУпАП у частині ненаправлення військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення, а також іншого умисного невиконання військовою службовою особою своїх службових обов'язків; «тяжкі наслідки» - для ч. 1 ст. 419 КК та ч. 1 ст. 172-18 КУпАП тощо. Такий підхід можна застосувати за умови, що об'єктивні сторони юридичних складів, встановлених КК та КУпАП збігаються.

Натомість, існують випадки, коли не видається можливим розмежувати військові адміністративні та кримінальні правопорушення виключно за ознакою суспільної небезпеки. В якості прикладу варто розглянути ч. 1 ст. 426 КК в частині «умисного неприпинення кримінального правопорушення, що вчиняється підлеглим» та ч. 1 ст. 172-16 КУпАП щодо «умисного нежиття заходів щодо припинення кримінального правопорушення, що вчиняється підлеглим». Як зазначено в Огляді судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду за 2022 рік ці правопорушення є різними за ознакою об'єктивної сторони [10, с. 44-45].

У Постанові Об'єднаної Палати Кримінального Касаційного Суду Верховного Суду від 17.11.22 у справі № 686/13801/16-к наведено обґрунтування підстав розмежування цих правопорушень. Так, у випадку адміністративного правопорушення формулювання «нежиття заходів» розглядається як невиконання службового обов'язку щодо припинення кримінального правопорушення, що вчиняється підлеглим, шляхом залучення непідконтрольних та непідпорядкованих суб'єкту осіб. Натомість, кримінальне являє

собою спеціальний вид причетності до кримінального правопорушення у виді потурання його вчиненню за відсутності ознак співучасті з підлеглим і полягає у невиконанні обов'язку самостійно або за допомогою підконтрольних чи підлеглих осіб припинити вчинення такого правопорушення [11].

Внаслідок змін, внесених до КК та КУпАП у 2022 р., в основу розмежування деяких військових кримінальних та адміністративних правопорушень було покладено ознаку вчинення діяння в умовах воєнного стану. Відтак, діяння, що входять до об'єктивної сторони ст. 172-10, 172-11, 172-13 КУпАП мають кваліфікуватися як кримінальні правопорушення при їх вчиненні в умовах воєнного стану. З одного боку, такий підхід законодавця є обґрунтованим, адже під час війни порушення порядку несення військової служби дійсно становлять підвищену суспільну небезпеку. З іншого боку, не завжди можливо безперешкодно перекваліфікувати військове адміністративне правопорушення на відповідне йому кримінальне.

Наприклад, у ч. 2 ст. 172-10, що встановлює відповідальність за відмову від виконання законних вимог командира вжито формулювання «крім воєнного стану». Проте, в КК немає прямого «відповідника» цій статті, натомість подібні діяння передбачені ст. 402 та 403 КК. У Висновку Головного науково-експертного управління Апарату ВРУ на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці» вказується на суттєві недоліки такої конструкції [12].

Зокрема зазначається, що у деяких випадках таке діяння може мати форму необережності, а також у статутах ЗСУ не існує положення, яке б визначало, що усі законні вимоги командира є наказами. Тобто, за відсутності ознак непокорі (відкритої відмови виконати наказ начальника), а також іншого умисного невиконання наказу, такі діяння, вчинені в умовах воєнного стану, належить кваліфікувати за ч. 1 ст. 172 КУпАП. В такому випадку, замість посилення покарання з огляду на вчинення правопорушення в умовах воєнного стану, як того прагнув законодавець, є ризик пом'якшення відповідальності.

Навіть презюмуючи, що усі вимоги командира можна вважати законними наказами, проблеми щодо розмежування діянь все одно наявні, особливо щодо ст. 402 КК та ст. 172-10 КУпАП. Оскільки у частинах перших зазначених статей немає чіткої нормативної вказівки на суспільну небезпечність як підставу розмежування, то

основною відмінністю між непокорю та відмовою від виконання законних вимог командира (начальника) є те, можна вважати відкритою форму непокорі, як відмови виконувати наказ. Проте, розглядати таку ознаку як достатню підставу для розмежування таких адміністративних та кримінальних правопорушень не видається доцільним. По-перше, відмова від виконання законних вимог командира може бути як відкритою, так і ні. По-друге, об'єктивна сторона ст. 402 КК передбачає ще й діяння у формі «іншого умисного невиконання наказу», у зміст якого можна включити і не відкрите відмову від виконання законних вимог командира. Тобто тут прослідковується нечіткість формулювань, що є суперечить вимогам до правових норм.

Аналізуючи судову практику також можна дійти висновку, що відкрита форма невиконання наказу, дійсно не є підставою для розмежування ст. 402 КК та ст. 172-10 КУпАП. Зокрема, Постановою Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області у від 12.12.2022 справі № 495/9920/22 особу було визнано винною у вчиненні діянь, передбачених ч. 2 ст. 172-10 КУпАП, попри те, що вона відкрито відмовилась виконувати наказ командира військової частини [13].

Ризики щодо можливого пом'якшення відповідальності через подібне використання ознаки вчинення діяння в умовах воєнного стану та певної невідповідності в цьому плані між нормами КК та КУпАП мають місце і в ст. 172-11 та ст. 172-13 КУпАП. Зокрема, на основі положень ч. 3 ст. 172-11 КУпАП можна зробити висновок, що у разі вчинення діянь, що становлять об'єктивну сторону цієї статті, тобто самовільного залишення військової частини або місця служби тривалістю до десяти діб, в умовах воєнного стану, за умови, що суб'єктом є військовозобов'язаний або резервіст такі діяння можуть кваліфікуватись виключно як адміністративне правопорушення. Це пов'язано з тим, що ст. 407 КК, яка встановлює споріднений до ст. 172-11 КУпАП юридичний склад, в якості суб'єкта передбачено лише військовослужбовця.

Можливість пом'якшення відповідальності через невідповідність положень КК та КУпАП має місце у ст. 172-13 КУпАП. Таким чином, ч. 2 ст. 172-13 КУпАП, виключає можливість притягнення до адміністративної відповідальності за зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем, якщо воно вчинене в умовах воєнного стану. Проте розділ XIX КК містить не містить відповідної статті, а ст. 426-1 передбачає лише перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень.

Варто зазначити, що в розумінні КК зловживання влади та перевищення повноважень не

є тотожними діяннями, тому і співвіднести між собою їх не можна. Адже, перевищення, відповідно до ч.1 ст. 426-1 КК, визначається як умисне вчинення дій, які явно виходять за межі наданих особі прав чи повноважень. Натомість під зловживанням, за ч. 1 ст. 364 КК, розуміється умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Крім того, ст. 364 КК «Зловживання владою або службовим становищем», не повністю відповідає об'єктивній стороні ст. 172-13 КК. По-перше, вона є загальною і не встановлює військовослужбовців або прирівняних осіб, резервістів та військовозобов'язаних як спеціальних суб'єктів; по-друге, не містить ознаки вчинення діяння в умовах воєнного стану. Діяння, передбачені ч. 1 ст. 172-13 КУпАП теоретично можуть бути кваліфіковані як за ч.1 цієї статті, так і за ст. 364 КК. Проте, з огляду на санкції цих статей покарання буде явно не співмірним вчиненому діянню.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, можна виділити ряд проблем у правовому забезпеченні протидії військовим адміністративним правопорушенням та визначити можливі шляхи їх вирішення:

– В першу чергу, це відсутність системного підходу у встановленні розмірів санкцій у КК та КУпАП для деяких правопорушень. Необхідно внести зміни до ч. 1 ст. 412 та ч. 1 ст. 425 КК та підвищити розміри штрафів, щоб узгодити їх із санкціями ч. 1 ст. 172-12 та ст. 172-15 КУпАП відповідно;

– По-друге, існує проблема у встановленні співвідношення понять «накази командира (начальника)» та «законні вимоги командира». Тому, було б доречно надати нормативне визначення поняття «законні вимоги», до прикладу у статутах збройних сил або в примітці до ст. 172-10 КУпАП;

– Також, існує потреба встановити нормативний орієнтир для розмежування ч. 1 ст. 402 КК та ч. 1 ст. 172-10 КУпАП, оскільки на даний момент формулювання цих статей не дають змоги визначити конкретні ознаки, за якими була б можливість здійснити правильну кваліфікацію діяння.

– Крім того, через неузгодженість норм КК та змін, внесених до КУпАП існує ризик пом'якшення відповідальності за деякі правопорушення. Зокрема, у КК не передбачено відповідальність для резервістів та військовозобов'язаних за самовільне залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану, натомість ч. 4 ст. 172-11 виключає адміністративну відповідальність за такі діяння. Подібна ситуація має місце і щодо ст. 172-13 КУпАП. Відтак, існує потреба внесення змін до КК, які б встановили кримінальну відповідальність за названі діяння.

Отже, зміни у правовому регулюванні адміністративної відповідальності військовослужбовців, дійсно є об'єктивно необхідними в умовах війни. При цьому необхідно не лише реагувати на спричинені війною виклики, але й забезпечувати якість нормативної бази, особливо в аспекті дотримання принципу правової визначеності та системного підходу до питань юридичної відповідальності військовослужбовців. Очевидною та нагальною є необхідність подальшого вдосконалення правового забезпечення протидії військовим адміністративним правопорушенням, зокрема шляхом усунення неузгодженостей нормативно-правової бази щодо відповідальності за військові правопорушення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпенко М.І. Окремі питання юридичної відповідальності суб'єктів військових правопорушень. *Юридична наука*. 2015. № 8. С. 88–98.
2. Остапенко О. І. Про юридичну кваліфікацію військових адміністративних правопорушень. *Academic Journals and Conferences*. 2016. С. 92–98. URL: http://science2016.lp.edu.ua/sites/default/files/Full_text_of_%20papers/vnulpurn_2016_837_16.pdf (дата звернення: 26.05.2023).
3. Подоляка А. М., Дьомін Ю. М. щодо розмежування військових адміністративних правопорушень від кримінальних правопорушень. *Право.ua*. 2021. № 2. С. 47–54. URL: <https://doi.org/10.32782/law.ua.2021.2.7> (дата звернення: 27.05.2023).
4. Kaminski M. A. Military Law in the Republic of Poland. *Scientific and Technical Journal*. 2019. Safety & Defense 5(2) 28–34. P. 30–32.
5. Nolte G. *European military law systems*. Berlin: De Gruyter Rech, 2003.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)* 1984, додаток до № 51, ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення: 27.05.2023).
7. Про часткову мобілізацію : Указ Президента України від 17.03.2014 р. № 303/2014 : затв. Законом України від 17.03.2014 № 1126-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014,

- № 15, ст. 328. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303/2014#Text> (дата звернення: 27.05.2023).
8. Кримінальний кодекс України : Закон, Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.05.2023).
 9. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці : Закон України від 13.12.2022 р. № 2839-IX. *Офіційний вісник України*. № 13, ст. 13 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#Text> (дата звернення: 27.05.2023).
 10. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду за 2022 рік. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KKS_2022.pdf (дата звернення: 27.05.2023).
 11. Постанова Об'єднаної Палати Кримінального Касаційного Суду Верховного Суду від 17.10.2022 у справі № 686/13801/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106940469> (дата звернення: 27.05.2023).
 12. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату ВРУ на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці». *Електронний кабінет громадянина*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1575398> (дата звернення: 30.05.2023).
 13. Постанова Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області у від 12.12.2022 справі № 495/9920/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107804539> (дата звернення: 27.05.2023).

REFERENCES

1. Karpenko, M. I. (2015). Okremi pytannia yurydychnoi vidpovidalnosti subiektiv viiskovykh pravoporushen. *Yurydychna nauka*, (8), 88–89. [in Ukrainian]
2. Ostapenko O. I. (2016). Pro yurydychnu kvalifikatsiiu viiskovykh administratyvnykh pravoporushen. *Academic Journals and Conferences*, 92–98. [in Ukrainian]. URL: http://science2016.lp.edu.ua/sites/default/files/Full_text_of_%20papers/vnulpurn_2016_837_16.pdf
3. Podoliaka, A. M., & Domin, Yu. M. (2021). shchodo rozmezhuвання viiskovykh administratyvnykh pravoporushen vid kryminalnykh pravoporushen. *Pravo.ua*, (2), 47–54. [in Ukrainian]. URL: <https://doi.org/10.32782/law.ua.2021.2.7>
4. Kamiński, M. A. (2020). Military law in the republic of poland. *Safety & Defense*, 5(2), 28–34. URL: <https://doi.org/10.37105/sd.51>
5. Nolte G. (2003). *European military law systems*. Berlin: De Gruyter Rech.
6. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia (statti 1 - 212), Kodeks Ukrainy № 8073-X (2023). [in Ukrainian]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>
7. Pro chastkovu mobilizatsiiu, Ukaz Prezydenta Ukrainy № 15/2015 (2015). [in Ukrainian]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15/2015#Text>
8. Kryminalnyi kodeks Ukrainy, Kodeks Ukrainy № 2341-III (2023). [in Ukrainian]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
9. Pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia, Kryminalnoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo osoblyvosti nesennia viiskovoi sluzhby v umovakh voiennoho stanu chy v boiovii obstanovtsi, Zakon Ukrainy № 2839-IX (2022). [in Ukrainian]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#Text>
10. Ohliad sudovoi praktyky Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu za 2022 rik. (b. d.). [in Ukrainian]. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KKS_2022.pdf
11. Ob'iednana palata Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu, 17 zhovtnia 2022, sprava № 686/13801/16-k. [in Ukrainian] URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106940469>
12. Vysnovok Holovnoho naukovo-ekspertnoho upravlinnia Aparatu VRU na proekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy, Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia ta inshykh zakonodavchykh aktiv Uk. (b. d.). [in Ukrainian] URL: <https://doi.org/https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1575398>
13. Bilhorod-Dnistrovskiyi miskraionnyi sud Odeskoi oblasti, 12 hrudnia 2022, sprava № 495/9920/22. [in Ukrainian] URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107804539>

РОЗДІЛ ІV. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.57

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2023-4-05>

БЕЗПОСЕРЕДНІЙ ОБ'ЄКТ У СКЛАДАХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ФАРМАЦЕВТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Фролова О. Г.*кандидат юридичних наук,**професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності**Навчально-науковий інститут права імені князя Володимира Великого**Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад**«Міжрегіональна Академія управління персоналом»**orcid.org/0009-0007-5427-7581*

Ключові слова: *безпосередній об'єкт, кримінальне правопорушення, фармацевтична діяльність, Особлива частина КК, життя та здоров'я людини.*

У статті з'ясовуються особливості безпосереднього об'єкта у складах кримінальних правопорушень, що посягають на фармацевтичну діяльність. Автор роз'яснює чому у своєму цілісному вигляді фармацевтична діяльність не отримала повноцінного закріплення в одному самостійному розділі або у системі норм одного розділу Особливої частини КК, а окремі норми розділу II та розділу XIII Особливої частини КК передбачають «ураження» лише окремих обов'язкових елементів фармацевтичної діяльності, зокрема, таких, як обіг лікарських засобів та порядок державного регулювання фармацевтичної діяльності. На думку автора, норми чинного КК України забезпечують кримінально-правову охорону обігу лікарських засобів, що є обов'язковим компонентом фармацевтичної діяльності, та визнають його: 1) єдиним основним безпосереднім об'єктом у складі кримінального правопорушення певного виду; 2) одним із «альтернативних компонентів» основного безпосереднього об'єкта; 3) факультативним безпосереднім об'єктом.

У статті визначається співвідношення понять «індивідуальне життя» та «індивідуальне здоров'я» з поняттям «медичне обслуговування» та поняттям «фармацевтичне обслуговування».

Звертаючись до характеристики додаткових безпосередніх об'єктів у складах кримінальних правопорушень, автор відзначає, що вони посягають на фармацевтичну діяльність, тому потрібно враховувати два основних моменти. По-перше, окремі компоненти фармацевтичної діяльності та її властивості враховуються у змісті додаткових безпосередніх об'єктів кримінальних правопорушень. По-друге, в змісті додаткового безпосереднього об'єкта деяких складів кримінальних правопорушень у сфері фармацевтичної діяльності, компоненти такої діяльності враховуються у поєднанні з іншими «альтернативними компонентами» додаткового безпосереднього об'єкта: станом морального розвитку малолітніх або неповнолітніх, порядок здійснення службовими особами службових повноважень, покладених на них, та/або заняття службового становища, життя та здоров'я особи та ін.

THE DIRECT OBJECT IN THE COMPOSITION OF CRIMINAL OFFENSES ENCROACHING ON PHARMACEUTICAL ACTIVITY

Frolova O. H.

Candidate of Legal Science,

Professor at the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities

Educational and Prince Volodymyr the Great Scientific Institute

of Law Private Joint-Stock Company «Higher Educational Institution

«Interregional Academy of Personnel Management»

orcid.org/0009-0007-5427-7581

Keywords: *direct object, criminal offense, pharmaceutical activity, Special Part of the Criminal Code, human life and health.*

The article clarifies the specifics of the direct object in the composition of criminal offenses that encroach on pharmaceutical activity. The author explains why, in its integral form, pharmaceutical activity did not receive a full consolidation in one independent section or in the system of norms of one section of the Special Part of the Criminal Code, and the separate norms of Section II and Section XIII of the Special Part of the Criminal Code provide for "impairment" of only certain mandatory elements pharmaceutical activity, in particular, such as the circulation of medicinal products and the procedure for state regulation of pharmaceutical activity.

In the opinion of the author, the norms of the current Criminal Code of Ukraine provide criminal legal protection of the circulation of medicinal products, which is a mandatory component of pharmaceutical activity, and recognize it as: 1) the only main direct object of a criminal offense of a certain type; 2) one of the "alternative components" of the main direct object; 3) an optional direct object.

The article determines the relationship between the concepts of "individual life" and "individual health" with the concepts of "medical care" and the concept of "pharmaceutical care".

Referring to the characteristics of additional direct objects in criminal offenses, the author notes that they encroach on pharmaceutical activity, therefore, two main points should be taken into account. First, individual components of pharmaceutical activity and its properties are taken into account in the content of additional direct objects of criminal offenses. Secondly, in the content of the additional direct object of some components of criminal offenses in the field of pharmaceutical activity, the components of such activity are taken into account in combination with other "alternative components" of the additional direct object: the state of moral development of minors or minors, the procedure for the performance of official duties by officials powers entrusted to them and/or occupation of official position, life and health of a person, etc.

In the opinion of the author, those norms of the Criminal Code, which are directly aimed at ensuring criminal legal protection of mandatory elements of pharmaceutical activity, provide for them: 1) as the only main direct object in the corresponding composition of the criminal offense; 2) one of the "alternative components" of the main direct object as part of a criminal offense. The main meaning of the optional direct object, as noted in the article, in the composition of the specified criminal offenses is attributed primarily to the circulation of medicinal products and the circulation of medical devices.

Постановка проблеми. На рівні родових і видових об'єктів система норм Особливої частини КК, в яких «представлені» окремі елементи фармацевтичної діяльності, пов'язується з «ураженням» життя та здоров'я особи у сфері медичного або

фармацевтичного обслуговування (розділ II Особливої частини КК) та публічного здоров'я і засад його охорони (розділ XIII Особливої частини КК).

У своєму цілісному вигляді фармацевтична діяльність не отримала повноцінного закрі-

плення в одному самостійному розділі або у системі норм одного розділу Особливої частини КК, а окремі норми розділу II та розділу XIII Особливої частини КК передбачають «ураження» лише окремих обов'язкових елементів фармацевтичної діяльності, зокрема, таких, як обіг лікарських засобів та порядок державного регулювання фармацевтичної діяльності.

Метою статті є з'ясування особливостей безпосереднього об'єкта у складах кримінальних правопорушень, що посягають на фармацевтичну діяльність.

Виклад основного матеріалу. Норми чинного КК України забезпечують **кримінально-правову охорону обігу лікарських засобів**, що є обов'язковим компонентом фармацевтичної діяльності, та визнають його: 1) єдиним основним безпосереднім об'єктом у складі кримінального правопорушення певного виду; 2) одним із «альтернативних компонентів» основного безпосереднього об'єкта; 3) факультативним безпосереднім об'єктом.

Єдиним основним безпосереднім об'єктом у складі кримінального правопорушення конкретного виду є обіг лікарських засобів (або його окремі фрагменти), що передбачений ст.ст. 321-1, 321-2 КК. На це вказує насамперед те, що безпосередній об'єкт складів зазначених кримінальних правопорушень має обов'язково включати в свій зміст «обіг фальсифікованих лікарських засобів» (див. назву ст. 321-1 КК) та «...порядок доклінічного вивчення, клінічних випробувань і державної реєстрації лікарських засобів» (див. назву ст. 321-2 КК).

У ст.ст. 131, 132, 134, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 145, 305, 306, 319, 321, 322, 323, 325 КК обіг лікарських засобів (його окремі компоненти) є одним із **альтернативних основних** безпосередніх об'єктів. Така альтернативність декількох основних безпосередніх об'єктів зумовлена функціональним зв'язком між ними, а відтак, без одного із цих об'єктів виключається наявність іншого (без першого він не може існувати). Наприклад, така альтернатива у змісті складу кримінального правопорушення властива різним «правовим режимам» 1) отруйних та сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними, та 2) отруйних і сильнодіючих лікарських засобів, які альтернативно визначені у диспозиції ч. 1 ст. 321 КК. Тому описані в ч. 1 ст. 321 КК дії в одній «частині» свого змісту, яка стосується порушення обігу отруйних та сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними, даний вид кримінального правопорушення не посягає на обіг лікарських засобів, а в іншій «частині», яка стосується отруйних і сильнодіючих лікарських засобів, безпосередньо порушується обіг цих лікарських засобів як елемент фармацевтичної діяльності.

У ст.ст. 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 320 КК обіг лікарських засобів (або його окремі фрагменти) є **факультативним** безпосереднім об'єктом. Зумовлюється це тим, що у змісті безпосереднього об'єкта враховуються ті фрагменти обігу лікарських засобів, які не обов'язково пов'язані з використанням лікарських засобів у різноманітних медичних чи фармацевтичних «процедурах» (ст.ст. 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 320 КК).

Щодо кримінально-правового змісту поняття медичних виробів, то він може бути пов'язаний з чужим майном (ст.ст. 185, 190, 191, 194 КК), об'єктами права інтелектуальної власності (ст.ст. 176, 177, 229, 231, 232 КК), об'єктами рослинного і тваринного світу (ст.ст. 245, 247, 251, 299 КК), хімічними та біологічними матеріалами (ст. 261 КК), радіоактивними матеріалами (ст.ст. 201, 261, 262, 265, 265-1, 266, 267, 414), легкозаймистими речовинами (ст. 269 КК), радіаційною безпекою (ст. 274 КК), одурманюючими засобами, що не є наркотичними або психотропними лікарськими засобами (ст. 324 КК), мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами (ст. 326 КК), радіоактивно забрудненою продукцією (327 КК), офіційними документами (ст.ст. 358, 366 КК), спеціальними технічними засобами отримання інформації (ст. 359 КК), інформаційними (автоматизованими), електронними комунікаційними, інформаційно-комунікаційними системами, електронними комунікаційними мережами (ст. 361 КК), інформацією з обмеженим доступом, яка зберігається в ЕОМ (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації (ст. 361-2 КК), інформацією, яка оброблюється в ЕОМ (комп'ютерах), автоматизованих системах чи комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації (ст. 362 КК), ЕОМ (комп'ютерами), автоматизованими системами, комп'ютерними мережами чи мережами електрозв'язку та інформацією, яка в них оброблюється (ст. 363 КК), ЕОМ (комп'ютерами), автоматизованими системами, комп'ютерними мережами чи мережами електрозв'язку та інформацією, яка в них оброблюється (ст. 363 КК), ЕОМ (комп'ютерами), автоматизованими системами, комп'ютерними мережами чи мережами електрозв'язку (ст. 363-1 КК), військовим майном (ст.ст. 411, 412, 413 КК). Отже, в таких випадках обіг медичних виробів може набувати значення **факультативного безпосереднього об'єкта** у складах зазначених кримінальних правопорушень.

При характеристиці безпосередніх об'єктів у складах кримінальних правопорушень, що посягають на фармацевтичну діяльність, потрібно в будь-якому випадку виділяти основний та додатковий (додаткові) безпосередні об'єкти. Порушення прав, свобод та інтересів суб'єктів фармацевтичної діяльності, а також порушення зв'язків

між суб'єктами фармацевтичної діяльності, які забезпечують обіг лікарських засобів у його окремих частинах, «уражає» **життя та здоров'я особи (індивідуальне життя та здоров'я) у сфері медичного або фармацевтичного обслуговування** (ст.ст. 131, 132, 134, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 145 КК), а також **публічне здоров'я та його охорону** (ст.ст. 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 321-1, 321-2, 322, 323, 325 КК).

Крім цього, важливо, що у складах кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 131, 132, 134, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 145, 305, 306, 319, 321, 322, 323, 325 КК, обіг лікарських засобів як елемент фармацевтичної діяльності є одним із альтернативних основних безпосередніх об'єктів, а у складах кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 320 КК, – факультативним безпосереднім об'єктом.

У складах кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 131, 132, 134, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 145 КК, конкретний зміст **основного безпосереднього об'єкта** має в будь-якому випадку включати такі права, свободи та інтереси людини, що забезпечують її **індивідуальне життя та/або здоров'я у сфері медичного або фармацевтичного обслуговування**, а в складах, закріплених у ст.ст. 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 321-1, 321-2, 322, 323, 325 КК, при визначенні відповідно основного та додаткового безпосереднього об'єкта враховуються права, свободи та інтереси, що забезпечують **публічне здоров'я та його охорону**. З'ясовуючи зміст зазначених компонентів основного та додаткового безпосереднього об'єкта, потрібно відповідно враховувати поняття індивідуального та публічного здоров'я, а також поняття медичного та фармацевтичного обслуговування.

У спеціально-правовому смислі **поняття «життя»** пов'язується з життєдіяльністю людини та означає «здатність організму особи до участі у життєдіяльності/заняттєвої участі у спосіб і в межах, звичайних для людини» (див. абз. 5 ч. 1 ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я). Поняття **індивідуального та публічного здоров'я** має включати визначення **поняття «здоров'я»**, закріплене в абз. 8 ч. 1 ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я як «стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад» [1], а також особливості його (поняття «здоров'я») характеристики як індивідуального та публічного.

При визначенні слід відзначити наступну його особливість. Поняття «індивідуальне

життя» та «індивідуальне здоров'я» є субсидіарними та підпорядковуються змісту поняття «медичне обслуговування» та поняття «фармацевтичне обслуговування», звужуючи його у межах основного безпосереднього об'єкта у названих складах кримінальних правопорушень. Зміст поняття **медичного обслуговування** слід пов'язувати з «діяльністю закладів охорони здоров'я, реабілітаційних закладів, відділень, підрозділів та фізичних осіб – підприємців, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію у встановленому законом порядку, у сфері охорони здоров'я, що не обов'язково обмежується медичною допомогою та/або реабілітаційною допомогою, але безпосередньо пов'язана з їх наданням» (див. абз. 14 ч. 1 ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я)¹ [2, 3].

Перейдемо до з'ясування поняття **фармацевтичного обслуговування**, яке також як і поняття медичного обслуговування характеризує зміст основного або додаткового безпосереднього об'єкта в складах кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 321-1, 321-2, 322, 323, 325 КК. На теоретичному рівні поняття «фармацевтичне обслуговування» ототожнюється з поняттям **«фармацевтична послуга»** [4], а зміст цих понять пов'язується з ознаками фармацевтичної діяльності – спрямованістю суб'єктів фармацевтичної діяльності на **фармацевтичну допомогу** у її широкому розумінні – «задоволення потреб пацієнтів у лікарських засобах та виробках медичного призначення» [5, с. 41]. Фармацевтичне обслуговування є фармацевтичною послугою, спрямованою на надання особі фармацевтичної допомоги.

Що стосується **співвідношення поняття «публічне здоров'я» з поняттям «фармацевтична діяльність»**, то воно відзначається тим, що саме поняття «фармацевтична діяльність» підпорядковується змісту поняття «публічне здоров'я», характеризуючи певні «фрагменти» основного безпосереднього, видових та родового об'єкта у складах кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 321-1, 321-2, 322, 323, 325 КК.

У складах кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 131, 132, 134, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 145 КК, **додатковими безпосередніми об'єк-**

¹ Відзначу, що в проекті Закону України «Про організацію медичного обслуговування населення в Україні» наводиться схоже визначення поняття «медичне обслуговування»: «діяльністю закладів охорони здоров'я, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію в установленому законом порядку, у сфері охорони здоров'я або сертифікат на професійну діяльність ... з медичною освітою, що не обов'язково обмежується медичною допомогою».

тами можуть виступати: життя та здоров'я особи (у ч. 2 ст. 131 КК закріплена ознака «спричинило зараження двох чи більше осіб», у ч. 3 ст. 134 КК – «спричинило тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої особи», у ч. 5 ст. 134 КК – «спричинила смерть потерпілої особи чи інші тяжкі наслідки», у ч. 2 ст. 137 КК – «спричинили смерть неповнолітнього або інші тяжкі наслідки», у ч. 2 ст. 139 КК – «спричинило смерть хворого або інші тяжкі наслідки», у ст. 141 КК – «спричинили смерть пацієнти або інші тяжкі наслідки», у ч. 2 ст. 142 КК – «тривалий розлад здоров'я потерпілого», у ст. 145 КК передбачена ознака «діяння спричинило тяжкі наслідки»), порядок здійснення службовою особою лікувального своїх службових повноважень або заняття нею службового становища, а також порядок здійснення допоміжним працівником або медичним працівником професійних обов'язків (у ст. 132 КК передбачена ознака «у зв'язку з виконанням службових або професійних обов'язків», у ч. 1 ст. 137 КК – «виконання професійних чи службових обов'язків»), порядок заняття господарською діяльністю, що потребує ліцензування (ст. 138 КК), стан морального розвитку неповнолітніх (у ч. 2 ст. 140 КК закріплена ознака «спричинило тяжкі наслідки неповнолітньому») тощо.

У складах кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 305, 306, 319, 321, 321-1, 321-2, 322, 323 КК, основним безпосереднім об'єктом виступають такі компоненти фармацевтичної діяльності, які забезпечують охорону публічного здоров'я. Так, у складах кримінального правопорушення, передбаченого ст. 319 КК, безпосереднім об'єктом є встановлений порядок видачі **рецепта**, який надає одержувачу право придбати наркотичні засоби або психотропні речовини та у цих межах забезпечує охорону публічного здоров'я.

У складах кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 305, 306, 321, 321-1, 321-2 КК, основним безпосереднім об'єктом є такий компонент фармацевтичної діяльності як встановлений порядок **обігу лікарських засобів** у різних його (обігу) компонентах, що пов'язані з **фармацевтичним обслуговуванням** та забезпеченням **публічного здоров'я та охорони публічного здоров'я**. Причому в складах цих кримінальних правопорушень враховуються різні (неоднакові) властивості обігу лікарських засобів.

Звертаючись до характеристики **додаткових безпосередніх об'єктів** у складах кримінальних правопорушень, що посягають на фармацевтичну діяльність, потрібно враховувати наступні основні моменти.

По-перше, окремі компоненти фармацевтичної діяльності та її властивості враховуються у змісті

додаткових безпосередніх об'єктів кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 320, 325 КК, та забезпечують публічне здоров'я або охорону публічного здоров'я. Так, у складах цих кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 307, 308, 309, додатковими об'єктами можуть виступати різноманітні компоненти обігу лікарських засобів, а саме: 1) обіг лікарських наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст.ст. 307, 308, 309 КК) чи прекурсорів (ст. 320 КК); 2) встановлений порядок поведінки з речовинами, які можуть бути сировиною або технологічними компонентами для виготовлення чи виробництва лікарських наркотичних засобів або лікарських психотропних речовин (ст.ст. 310, 311, 312 КК) [6, с. 642]; 3) порядок використання обладнання, що забезпечує виготовлення лікарських наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 313 КК); 4) порядок застосування (використання) в організмі людини лікарських наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст.ст. 314, 315, 316, 317 КК); 5) встановлений порядок використання документів у процесі обігу лікарських наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 318 КК). Крім цього, у складах кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 314, 315 КК, зміст додаткових безпосередніх об'єктів включає ознаки **потерпілих**, якими виступають: 1) особи, в організм яких були незаконно введені (попалили) лікарські наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги (ст. 314 КК); 2) особи, яких схилили до вживання лікарських наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 315 КК). У складах кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 КК, додатковим безпосереднім об'єктом може бути порядок здійснення конкретних видів фармацевтичної діяльності у межах обігу лікарських засобів та обігу медичних виробів, а також їх державного регулювання, що встановлений для запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними.

По-друге, в змісті додаткового безпосереднього об'єкта деяких складів кримінальних правопорушень, що зазначені вище, компоненти фармацевтичної діяльності враховуються у *поєднанні* з іншими «альтернативними компонентами» додаткового безпосереднього об'єкта: станом морального розвитку малолітніх або неповнолітніх (у ч. 3 ст. 307 КК міститься ознака «вчинені із залученням малолітнього або щодо малолітнього», а в ч. 3 ст. 309 КК – «вчинені із залученням неповнолітнього»), в ч. 2 ст. 317 КК – «із залученням неповнолітнього»), порядок здійснення

службовими особами службових повноважень, покладених на них, та/або заняття службового становища (у ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313, ч. 2 ст. 320 КК передбачена ознака «шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем»), життя та здоров'я особи (у ч. 3 ст. 308 КК передбачена ознака «поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я», а в ч. 3 ст. 314 КК – «внаслідок таких дій настала смерть потерпілого», ч. 2 ст. 325 КК – «спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки») та ін.

Висновки. 1. Система норм КК, яка забезпечує кримінально-правову охорону окремих елементів фармацевтичної діяльності та «представлена» у розділах II, XIII його Особливої частини, співвідноситься з поняттям охорони індивідуального та публічного здоров'я. При такому співвідношенні слід враховувати, що **лише для окремих** суб'єктів фармацевтичної діяльності здійснювана ними діяльність певних видів є господарською або такою, що містить певні ознаки господарської

діяльності, та підлягає правовому регулюванню. Відтак, не є обґрунтованим підхід «розташувати» окремі норми або систему норм Особливої частини КК, що забезпечують кримінально-правову охорону окремих елементів фармацевтичної діяльності у розділі VII («Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності») Особливої частини КК. Адаже окремим видам фармацевтичної діяльності все ж не властиві ознаки господарської діяльності.

2. Ті норми КК, які безпосередньо спрямовані на забезпечення кримінально-правової охорони обов'язкових елементів фармацевтичної діяльності, передбачають їх: 1) єдиним основним безпосереднім об'єктом у відповідному складі кримінального правопорушення; 2) одним із «альтернативних компонентів» основного безпосереднього об'єкта в складі кримінального правопорушення. Основне значення факультативного безпосереднього об'єкта у складах зазначених кримінальних правопорушень відводиться передусім обігу лікарських засобів та обігу медичних виробів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення 30.11.2023)
2. Про організацію медичного обслуговування населення в Україні : проект Закону України № 4456 від 15 квітня 2016; редакція доопрацьованого проекту Закону від 27 березня 2017 року. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58770.
3. Про організацію медичного обслуговування населення в Україні : проект Закону України. Аптека. UA. 2017 (04 вересня). URL: <https://www.apтека.ua/article/426436>
4. Панфілова Г.Л. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/315/farmaceutichna-posluga>
5. Унгурян Л.М. Науково-практичне обґрунтування концепції фармацевтичної допомоги населенню на засадах логістичного обслуговування: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра фарм. наук: спеціальність 15.00.01 – технологія ліків, організація фармацевтичної справи та судова фармація / Унгурян Ліана Михайлівна; Одеський національний медичний університет МОЗ. Одеса, 2015. 316 с.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 4-те вид., переробл. та доповн. / Відп. ред. С.С. Яценко. К.: А.С.К., 2005. 848 с.

REFERENCES

1. Osnovy zakonodavstva Ukrayiny pro okhoronu zdorov'ya : Zakon Ukrayiny vid 19.11.1992 r. № 2801-KHII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (data zvernennya 30.11.2023) (in Ukrainian)
2. Pro orhanizatsiyu medychnoho obsluhovuvannya naseleण्या v Ukrayini : proekt Zakonu Ukrayiny № 4456 vid 15 kvitnya 2016; redaktsiya dooprats'ovanoho proektu Zakonu vid 27 bereznya 2017 roku. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58770 (in Ukrainian)
3. Pro orhanizatsiyu medychnoho obsluhovuvannya naseleण्या v Ukrayini : proekt Zakonu Ukrayiny. Apteka. UA. 2017 (04 veresnya). URL: <https://www.apтека.ua/article/426436> (in Ukrainian)
4. Panfilova H.L. (2010) Farmatsevychna entsyklopediya. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/315/farmaceutichna-posluga> (in Ukrainian)
5. Unhuryan L.M. (2015) Naukovo-praktychne obgruntuvannya kontseptsiyi farmatsevychnoyi dopomohy naseleण्या na zasadakh lohistrychnoho obsluhovuvannya: dys. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra farm. nauk: spetsial'nist' 15.00.01 – tekhnolohiya likiv, orhanizatsiya farmatsevychnoyi spravy ta sudova farmatsiya / Unhuryan Liana Mykhaylivna; Odes'kyu natsional'nyy medychnyy universytet MOZ. Odesa. 316 s. (in Ukrainian)
6. Yatsenko S.S. (2005) Naukovo-praktychnyy komentar do Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny. 4-te vyd., pererobl. ta dopovn. 848 s. (in Ukrainian)

РОЗДІЛ V. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.162.1

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2023-4-06>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ФУНКЦІЙ СЛІДЧОГО СУДДІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Дехтяр Б. С.*аспірант кафедри права**Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»**бульвар Академіка Вернадського, 16В, Київ, Україна**orcid.org/0009-0008-6940-785X**bdekhtyar@e-u.edu.ua*

Ключові слова: *слідчий суддя,
досудове розслідування,
кримінальне провадження,
судовий контроль,
процесуальний примус.*

Дослідження присвячено аналізу окремих питань правового статусу слідчого судді у кримінальному провадженні через призму теоретичних і правових основ судового контролю. Проаналізовані теоретичні пропозиції науковців щодо тлумачення функцій слідчого судді та його сутності у кримінальному провадженні. Діяльність слідчого судді є важливою з точки зору забезпечення та гарантування захисту прав і свобод людини і громадянина. Вона також гарантує захист прав та законних інтересів учасників кримінального провадження. У статті проаналізовано правовий статус слідчих суддів та сформульовано основні теоретичні підходи науковців щодо їхньої сутності та значення у кримінальному провадженні. Здійснено дослідження окремих питань діяльності слідчих суддів у кримінальному провадженні з точки зору їх повноважень і функцій. Надається визначення поняття слідчого судді та критерії набуття такого правового статусу. Окреслені особливості правового регулювання діяльності слідчих суддів як суб'єктів, що здійснюють функції судового контролю у кримінальному провадженні. Аналізуються позиції різних вчених кримінального процесуального права щодо класифікації повноважень слідчих суддів. Зауважено, що повноваження слідчого судді, не мають уніфікації та описуються окремими статтями Кримінальний процесуальний кодекс України, присвяченим розгляду заяв, скарг, клопотань та інше. Наголошено на важливості формування ефективної та дієвої правової бази для регулювання реалізації повноважень слідчих. У своїй діяльності слідчі стикаються з проблемою недосконалості Кримінального процесуального кодексу, що зумовлює необхідність стандартизації та правового регулювання діяльності слідчих. Акцентовано увагу на потребі в удосконаленні правового регулювання діяльності слідчих суддів та здійснення ними контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів учасників кримінального провадження, що потребує подальших досліджень науковців відповідного спрямування. У статті розглядаються шляхи вдосконалення кримінального судочинства. Визначаються основні позиції науковців щодо шляхів удосконалення чинного кримінального процесу. Надаються власні рекомендації з окресленого питання.

SOME ASPECTS OF THE PROCEDURAL FUNCTIONS OF THE INVESTIGATING JUDGE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Dekhtyar B. S.

Postgraduate Student at the Department of Law

Private Higher Education Establishment “European University”

Academician Vernadsky Blvd., 16B, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0009-0008-6940-785X

bdekhtyar@e-u.edu.ua

Key words: *investigating judge, pre-trial investigation, criminal proceedings, judicial control, procedural coercion.*

The study is devoted to the analysis of certain issues of the legal status of the investigating judge in criminal proceedings through the prism of the theoretical and legal foundations of judicial control. The theoretical proposals of scientists regarding the interpretation of the functions of the investigating judge and its essence in criminal proceedings are analyzed. The activity of an investigative judge is important from the point of view of ensuring and guaranteeing the protection of the rights and freedoms of a person and a citizen. It also guarantees protection of rights and legitimate interests of participants in criminal proceedings. The article analyzes the legal status of investigative judges and formulates the main theoretical approaches of scientists regarding their essence and significance in criminal proceedings. A study of individual issues of the activities of investigative judges in criminal proceedings was carried out from the point of view of their powers and functions. The definition of the concept of an investigative judge and the criteria for acquiring such a legal status are provided. The peculiarities of the legal regulation of the activities of investigative judges as subjects performing the functions of judicial control in criminal proceedings are outlined. The positions of various scholars of criminal procedural law regarding the classification of powers of investigative judges are analyzed. It is noted that the powers of the investigating judge are not unified and are described by separate articles of the Criminal Procedure Code of Ukraine, dedicated to the consideration of applications, complaints, petitions, etc. The importance of forming an effective and efficient legal framework for regulating the exercise of powers of investigators was emphasized. In their activities, investigators are faced with the problem of the imperfection of the Criminal Procedure Code, which necessitates standardization and legal regulation of the activities of investigators. Attention is focused on the need to improve the legal regulation of the activities of investigative judges and their control over the observance of the rights, freedoms and interests of participants in criminal proceedings, which requires further research by scientists in the relevant direction. The article considers ways of improving criminal justice. The main positions of scientists regarding ways to improve the current criminal process are determined. We provide our own recommendations on the outlined issue.

Постановка проблеми. При реалізації слідчим суддею своїх повноважень постають багаточисленні проблеми, що виникають на ґрунті недосконалості процесуального законодавства. Теоретичні положення діяльності слідчого судді на сьогодні лишаються неопрацьованими та вкрай неточними, що викликає жваві дискусії в науковій та практичній площині. Тому постає необхідність

наукового аналізу нормативно-правового регулювання функцій слідчого судді, що слугує контролем в процесі дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Інституту слідчого судді складається із багатьох аспектів, які відносяться до захисту конституційних прав та свобод осіб, здійснення судового контролю за

дотриманням прав людини, забезпечення законності кримінального провадження, шляхом забезпечення змагальності в досудовому провадженні.

В п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України зазначено, що слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247 цього Кодексу, – голова чи за його визначенням інший суддя відповідного апеляційного суду. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду; [1].

В чч. 5, 7, 8 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначено, що слідчі судді (суддя) обираються з числа суддів місцевого суду зборами суддів за пропозицією голови суду або будь-якого судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана, на строк не більше трьох років і можуть бути переобрані повторно. До моменту обрання слідчого судді відповідного суду його повноваження здійснює найстарший за віком суддя цього суду. Слідчий суддя не звільняється від виконання обов'язків судді першої інстанції, проте здійснення ним повноважень із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні враховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення [2].

На думку А.Р. Туманянца, слідчий суддя, як суб'єкт кримінального судочинства України, є носієм судової влади. До його компетенції належить забезпечення недопущення протизаконного і необґрунтованого обмеження прав та свобод людини на досудовому провадженні шляхом превенції, тобто на їх відновлення у разі порушення [2, с. 294]. Одночасно з цим науковець доводить, що «слідчий суддя є суб'єктом доказування у кримінальному провадженні, якому іманентна ситуативна активність по дослідженню обставин кримінального провадження. Слідчий судді має специфічний предмет пізнання, який обумовлюється характером виконуваної ним функції і полягає у включенні до нього обставин, що стосуються вчиненого кримінального правопорушення, здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні й обмеження у зв'язку із цим конституційних прав та свобод його учасників» [3, с. 165].

Натомість Ю.В. Скрипіна, вважає що слідчий суддя це суддя, що «забезпечує законність і обґрунтованість обмеження основоположних прав та свобод особи на досудовому розслідуванні у кримінальному провадженні, до повноважень якого належить прийняття рішень про застосування заходів процесуального примусу, а також

проведення слідчих та інших кримінально-процесуальних дій, що обмежують права людини, розгляд скарг на дії (бездіяльність) та рішення слідчого або прокурора» [4, с. 7]. Одночасно Ю. В. Скрипіна відзначає, що процесуальна функція слідчого судді характеризується певною специфікою і може бути визначена, як забезпечення законності й обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини. З її погляду, вона включає 2 елементи (напрямки) діяльності слідчого судді: (1) охорону прав і свобод людини шляхом превенції, тобто недопущення їх протиправного та необґрунтованого обмеження; (2) захист прав і свобод людини, тобто їх відновлення у випадку порушення [4, с. 60-61].

Також Ю. В. Скрипіна дає визначення процесуальним функціям слідчого судді, які характеризується певною специфікою і може визначатись як забезпечення законності й обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини. Що включає 2 елементи (напрямки) діяльності слідчого судді: (1) охорону прав і свобод людини шляхом превенції, тобто недопущення їх протиправного та необґрунтованого обмеження; (2) захист прав і свобод людини, тобто їх відновлення у випадку порушення [4, с. 60-61].

На думку науковців, В.П. Кушпін, І.І. Цилюрик «потенціал слідчого судді визначається такими чинниками: 1) організаційна, матеріальна та процесуальна самостійність від органів державної влади, від учасників кримінального провадження, відтак він не відповідає за стан боротьби зі злочинністю; 2) здійснення своїх повноважень постійно, оскільки може обиратися на тривалий строк (згідно з ч. 7 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» – на строк не більше трьох років з можливістю повторного переобрання), що гарантує йому високу фаховість та значний досвід здійснення судового контролю; 3) здійснення ним повноважень із судового контролю враховується під час розподілу судових справ і має перевагу (ч. 8 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), а тому він також володіє і часовим ресурсом, що має позитивний вплив на якість судового контролю; 4) відповідно до ч. 1 ст. 76 КПК суддя, який брав участь у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, не має права брати участі у цьому ж провадженні в суді першої, апеляційної і касаційної інстанцій, що робить його незалежним і дозволяє здійснювати свої повноваження якомога якісніше; 5) саме суд уповноважений вирішувати різноманітні правові спори, і тому остаточне його рішення, як нейтрального арбітра, має задовольнити як органи державної влади, так і суб'єктів кримінального провадження. Наведені якості не притаманні ані відомчому контролю, ані проку-

рорському нагляду за законністю та обґрунтованістю рішень, дій та бездіяльності органів досудового розслідування [5, с. 517].

Н. П. Сиза, аналізуючи КПК 2012 року, поділяє повноваження слідчого судді на п'ять груп, залежно від змісту і характеру питань, вирішення яких віднесено законом до компетенції слідчого судді: 1) вирішення питань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 2) вирішення питань про проведення слідчих (розшукових) дій; 3) вирішення питань про проведення негласних слідчих (розшукових) дій; 4) розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора під час досудового розслідування; 5) вирішення інших процесуальних питань, що потребують неупередженого розгляду [6].

Ю. М. Грошевий та А. Р. Туманянц класифікують повноваження слідчого судді за їх процесуальною спрямованістю: повноваження при розгляді скарг на рішення, дії або бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування; повноваження при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування; повноваження при проведенні процесуальних дій, що обмежують конституційні права людини; інші процесуальні повноваження слідчого судді, спрямовані на забезпечення процесуальних прав суб'єктів кримінального провадження; [7, с. 116-117].

Разом з цим А.Р. Туманянець зазначає, що слідчий суддя, як суб'єкт кримінального судочинства України, є носієм судової влади. До його компетенції належить забезпечення недопущення протизаконного і необґрунтованого обмеження прав та свобод людини на досудовому провадженні шляхом превенції, тобто на їх відновлення у разі порушення [3, с. 294].

Н.З. Рогатинська в свою чергу окреслює наступні групи повноважень слідчого судді: 1) повноваження щодо застосування заходів процесуального примусу на досудовому розслідуванні; 2) повноваження слідчого судді під час розгляду скарг на дії і рішення особи, що здійснює дізнання, слідчого чи прокурора; 3) повноваження слідчого судді під час проведення слідчих дій, що обмежують конституційні права громадян [8, с. 286].

С.В. Нагачевський пропонує повноваження слідчого судді класифікувати за предметним критерієм на такі групи: 1) дозвільні повноваження (пов'язані із вирішенням питань про проведення слідчих (розшукових) дій, які обмежують конституційні права особи (ч. 2 ст. 166, ч. 2 ст. 234, ч. 2 ст. 237, ч. 5 ст. 240 КПК та ін.); 2) повноваження із забезпечення законності та обґрунтованості застосування заходів кримінально-процесуального примусу; 3) повноваження зі здійснення

судового контролю (у вузькому значенні); 4) повноваження із забезпечення доказів у кримінальному провадженні; 5) повноваження, пов'язані із міжнародним співробітництвом; 6) допоміжні повноваження [9 с.303].

Натомість І.В. Гловюк пропонує наступну класифікацію повноважень слідчого судді у кримінальному провадженні, які в свою чергу поділяються на шість груп: «1) дозвільні повноваження (пов'язані із вирішенням питань про проведення слідчих (розшукових) дій, які обмежують конституційні права особи (ст. 166, ч. 2 ст. 234, ч. 2 ст. 237, ч. 5 ст. 240 КПК та ін.); 2) повноваження із забезпечення законності та обґрунтованості застосування заходів кримінально-процесуального примусу; 3) повноваження із здійснення судового контролю (у вузькому значенні); 4) повноваження із забезпечення доказів у кримінальному провадженні; 5) повноваження, пов'язані із міжнародним співробітництвом; 6) допоміжні повноваження» [10, с. 305].

В свою чергу повноваження слідчого судді в площині забезпечення доказів відповідно до позиції І.В. Гловюк входять: допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (ст. 225 КПК); залучення експерта за клопотанням сторони захисту (ст. 244 КПК); вирішення питання про використання інформації про ознаки кримінального правопорушення, отриманої в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії, в іншому кримінальному провадженні (ст. 257 КПК) [9, с. 305].

Висновки. Існуючі класифікації повноважень слідчого судді є вкрай різноманітними та потребують глибокого вивчення та аналізу, у той же час пропонуємо виокремити з них п'ять базових функцій в діяльності слідчого судді: 1) у сфері розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора; 2) у сфері забезпечення кримінального провадження; 3) у сфері застосування заходів процесуального примусу; 4) у сфері здійснення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій;

Зважаючи на широке коло повноважень слідчого судді та окреслений чинним законодавством його центральний статус у надважливій сфері здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні логічними, виглядають пропозиції фахівців по уніфікації повноважень слідчого судді в окремій главі Кримінального процесуального кодексу, що визначатиме повноваження слідчого судді при здійсненні судового контролю у кримінальному провадженні. Окреслить становище слідчого судді, його посадові права та обов'язки, повноваження та функції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012р. № 4651-VI: станом на 06.11.2023р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016р. № 1402-VIII: станом на 19.10.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
3. Туманянц А.Р. Інститут слідчого судді за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Університетські наукові записки*. 2013. №1(45). С. 293–299. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11979/1/Tumaniants_293-299.pdf
4. Скрипіна Ю.В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. Харків, 2008. 219 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?P21DBN=EC&I21DBN=EC_PRINT&S21FMT=fullw_print&C21COM=F&Z21MFN=93610
5. Кушпін В.П., Циліорик І.І. Про слідчого суддю як суб'єкта здійснення судового контролю. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки* : збірник наук. праць. 2016. № 850. С. 513–520. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5777/vnulpurn201685077.pdf>
6. Сиза Н.П. Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному процесі України. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2012. № 2(6). URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5777/vnulpurn201685077.pdf>
7. Кримінальний процес : підручник / [Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х. : Право, 2013. 824 с.
8. Рогатинська Н.З. Слідчий суддя: постановка та дослідження проблеми в Україні. *Право і суспільство*. 2014. № 1. Ч. 2. С. 284–287. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Pis_2014_1_2_69
9. Нагачевський С.В. Функції слідчого судді під час здійснення досудового розслідування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 301–310. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvlduvs_2015_3_35
10. Глов'юк І.В. Функціональна спрямованість діяльності слідчого судді. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського*. Серія «Юридичні науки». 2013. № 2(1). С. 303–309. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2013/2-1-2_2013/45.pdf

REFERENCES

1. Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny, Kodeks Ukrayiny № 4651-VI (2023) (Ukrayina). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Pro sudoustruy i status suddiv, Zakon Ukrayiny № 1402-VIII (2022) (Ukrayina). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
3. Tumanyants, A. (2013). Instytut slidchoho suddi za novym Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeksom Ukrayiny. *Universytet's'ki naukovi zapysky*, (1(45)), 293–299.
4. Skrypina, Yu. (2008). Slidchyy suddya v systemi kryminal'no-protsesual'noyi diyal'nosti (porivnyal'nopravove doslidzhennya) [Dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.09 «Kryminal'nyy protses ta kryminalistyka; sudova ekspertyza»].
5. Kushpit V., Tsylyuryk I. (2013). Pro slidchoho suddyu yak sub"yekta zdiysnennya sudovoho kontrolyu. *Visnyk Natsional'noho universytetu «L'viv's'ka politekhnikha»*. Seriya: Yurydychni nauky : zbirnyk nauk. prats'. (850), 513–520.
6. Syza N. (2012). Povnovazhennya slidchoho suddi shchodo zdiysnennya sudovoho kontrolyu u kryminal'nomu protsesi Ukrayiny. *Chasopys Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya»*. (2(6)).
7. Hroshevyu, Yu., Tatsiy, V., & Tumanyants, A. (2013). Kryminal'nyy protses : pidruchnyk. *Pravo*. Kharkiv (824)
8. Rohatyns'ka N. (2014). Slidchyy suddya: postanovka ta doslidzhennya problemy v Ukrayini. *Pravo i suspil'stvo*. (1-2), 284–287.
9. Nahachevs'kyu S. (2015) Funktsiyi slidchoho suddi pid chas zdiysnennya dosudovoho rozsliduvannya. *Naukovyy visnyk L'viv's'koho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*. (3), 301–310.
10. Hlovyuk I. (2013) Funktsional'na spryamovanist' diyal'nosti slidchoho suddi. *Vcheni zapysky Tavriys'kyu natsional'nyy universytet imeni V.I.Vernads'koho*. Seriya «Yurydychni nauky». (2-1), 303–309.

Науковий журнал

Ампаро

№ 4, 2023

Комп'ютерна верстка – А.О. Марєєва
Коректура – І.М. Чудеснова

Підписано до друку: 29.11.2023.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 5,12.
Замов. 0124/015. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.